

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG ÉS A LEVENTEMOZGALOM JELVÉNYEINEK RENDSZERE, 1938–1945

Miután 1938-ban elhárultak a nemzetközi jogi akadályok a magyar fegyveres erők fejlesztésének útjából, számos új, illetve addig csak rejtve létező fegyver- és csapatnem jött létre hivatalosan a Magyar Királyi Honvédség keretei között. A szervezeti változások szükségessé tették a magyar katonai jelvények rendszerének felülvizsgálatát és megújítását is. Kialakult az a hivatalos álláspont, hogy az egyes csapatnemeket jelvényekkel kell egymástól megkülönböztetni (ezzel is elősegítendő a csapatszellem erősödését), ugyanakkor az eltérő kivitelű, rendeltetésű és a viselés szempontjából is sokféleséget mutató jelvények (elsősorban a legénységi ügyességi jelvények) számának csökkentése is fontos törekvéssé vált.

A „jelvénykérdés” rendezése tehát az 1930-as évek végén előtérbe került a Honvédelmi Minisztériumban. A cél egységes elvek szerint felépülő katonai jelvény- (és jelkép-) rendszer kialakítása volt, amelynek érdekében az 1940-es évek elején több értekezletet hívtak egybe az érdekelt minisztériumi és vezérkarfőnöki osztályok részvételével.¹ Ezek során folyamatosan körvonalazódott a csapat- és ügyességi jelvények struktúrája, ám – mint látni fogjuk – végül nem érte meg kiteljesedését, hiszen közbeszólt a második világháború, amely akkora terheket rótt a magyar honvédségre és a katonai vezetésre, hogy azok mellett eltörpültek a jelvényrendszer részletekbe menő kidolgozásának kérdései.

A struktúra tulajdonképpen még a magyar hadba lépés előtt létrejött, azonban számos jelvény hivatalos rendszeresítése elmaradt. Bár ezért – a háborús körülmények ismeretében – nem okolhatjuk a katonai bürokráciát, a fennmaradt forrásokból mégis meglehetősen egyértelműnek tűnik, hogy a rendszer végleges kiépítése – a nehezen közeledő álláspontok miatt – békeidőben sem lett volna sokkal könnyebb feladat. Ugyanakkor talán azt sem túlzás állítani, hogy a háborús légkör még elő is segítette olyan jelvények megszületését és elterjedését (*nem* hivatalos rendszeresítését!), amelyeknek ügye – békeidőben – a bürokrácia útvesztőiben esetleg még hosszú ideig halódott volna.

Az alábbiakban mind elméleti, mind gyakorlati aspektusból igyekszünk bemutatni a második világháború magyar katonai jelvényeit. Egyfelől bepillantunk a jelvényrendszer kialakítását célzó értekezletek menetébe és eredményeibe, másfelől megvizsgáljuk, hogy milyen jelvények készültek 1938 és 1945 között, s melyiket hogyan viselték a katonák – a hivatalos törekvésektől részben függetlenül.

¹ Az értekezleteken leggyakrabban képviselt részlegek: M. Kir. Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban HM) Elnöki osztály (elvi ügyek), I. a. osztály (a honvédség általános békeszervezése), I. b. osztály (a honvédség háborús szervezési ügyei, mozgósítási ügyek), Kiképzési osztály (kiképzési ügyek), 8. osztály (tisztai személyügyek), 10. osztály (legénységi személyügyek), III. csoportfőnökség (a honvédség anyagi ellátásának irányítása), 2. r. osztály (ruházati és felszerelési ügyek); M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke (a továbbiakban VKF) 1. osztály (a honvédség háborús felkészítése, hadműveleti ügyek), 4. osztály (szabályzatszerkesztés), 5. osztály (kiképzési és fegyelmi ügyek); légielő-parancsnokság; folyamerő-parancsnokság.

Kísérletek a jelvényrendszer szabályozására

A magyar fegyverkezési szabadság helyreállítása folytán szükségessé vált az immáron nyílt honvédségi szervezet fegyver- és csapatnemeinek megkülönböztetése az egyenruhákon. Míg a fegyvernemek, szolgálati ágak és állománycsoportok esetében ez a hajtókaszínnek szabályozásával történt, az egyes csapatnemeknél csapatnemjelvények rendszeresítésére volt szükség. Ugyancsak rendezést igényelt a legénységnek adományozható ügyességi jelvények családja. A kérdések tisztázására 1940 elejétől egyre gyakrabban ülték össze az illetékesek a Honvédelmi Minisztériumban.

1940. február 14-én a minisztérium I. a. osztálya tartott értekezletet (határvadászjelvények rendszeresítése tárgyában), amelynek kapcsán a Honvéd Vezérkar főnöke az alábbiakban foglalta össze elképzeléseit a miniszternek a jelvények rendszeresítésével kapcsolatban: „Az összes fegyvernemek, csapatnemek, és csapattestek megkülönböztetését az egyenruhán végre kell hajtani. Ez a fegyvernem-, csapatnem-, csapattest szellem emelése miatt kívánatos, ezzel fejlesztjük a katonai hivatás varázsát, fokozzuk a katonai önértzetet és büszkeséget és emeljük a katonai közszellemet.” A csapatnemek megjelölését a bal felkaron viselendő csapatnemjelvényekkel tervezte. Külön megkülönböztető jelvényeket szánt a „már békében is különlegesen nehéz szolgálatot teljesítő csapatnemek részére a csapatnem szellem fokozott fejlesztése és az önértzet növelése érdekében.” Itt említette a határvadászokat és a hegyi alakulatokat. Ugyancsak érdekes a következő gondolat: „Feltétlen súlyt kívánok helyezni a csapattest szellem fejlesztésére és ébrentartására is. Ezt az által érhetnék el, ha a csapattest számozást a zubbony bal vállpántján feltüntetnénk, ezenkívül megengedhetnénk azt, hogy az egyes csapattestek csapattest tulajdonosaik jelvényeit (Horthy ezred, Hajdú ezred, Olasz király ezrede) a sapka bal oldalán viselhessék.” Az ügyességi jelvényekkel kapcsolatban javasolta, hogy mind egyforma kivitelezésű legyen, s a jobb felső zubbonyzseb fölött viseljék azokat. A kiadvány tervezetében szerepelt még egy figyelemre méltó passzus, amelyet azonban töröltek. (A honvédségen belül felségjelvény – a jobb mellen viselendő hímezett, angyalos magyar címér – rendszeresítését indítványozta.²)

Időközben – az 1940. március 1-jei Honvédségi Közlönyben – megjelent a korszak első új csapatnemjelvényét, az ejtőernyős csapatjelvényt (és az ejtőernyős ügyességi jelvényt) rendszeresítő, február 14-én kelt körrendelet.³ (A jelvények létrehozására majd egy éves előkészítő munkát követően került sor, hiszen a rendszeresítésüket indítványozó első feljegyzés 1939 májusában kelt.⁴)

Egy 1940. április 11-én megtartott vezetőségi értekezlet döntései alapján a minisztérium Elnöki osztálya tájékoztatót adott ki, amelyben kezdeményezte a különféle anyagú,

² HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban rövidítve: HL) Vkf. 1. osztály 3220/1940. sz. Idézi *Illésfalvi Péter*: Vadász- és hegyicsapatok megkülönböztető jelzései 1867-től napjainkig. In: *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője*, 4. Budapest, 2000. 165–175. o. (A továbbiakban: *Illésfalvi*.)

³ *Honvédségi Közlöny* (a továbbiakban: HK) LXVII. évf. 5. sz. 1940. március 1. 74. o. 1042/eln. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

⁴ HL HM Elnöki 2. r. osztály 1042/1940. sz. Idézi *Sallay Gergely Pál*: Ejtőernyős ügyességi és csapatjelvények Magyarországon, 1939–1945. *Numizmatikai Közöny*, 2003–2004. 131–139. o. (A továbbiakban: *Sallay*, 2004.)

külsőalakú és az egyenruhán különböző helyen viselt jelvények rendszerének egységesítését, a jelvénykérdés rendezését. Alapelveként az alábbiakat javasolta:

„Csak olyan csapatnemeket különböztessünk meg egymástól, melyek fegyvernemükön belül azonos hajtókaszínuk miatt nem volnának felismerhetők, holott *különösen nehéz béke és háborús szolgálatuk* ezt a megkülönböztetést indokolja. Ezen felül olyan csapatalakulatokat, melyek rokon hivatásuk miatt azonos színű hajtókát viselnek, de szolgálatuk lényegesen különböző.”⁵

Ilyen alapon a gyalogságon belül tekintetbe jöttek a hegyi csapatok, a határvadász alakulatok, az ejtőernyős csapat és a kerékpáros alakulatok; a tüzérségen belül a légvédelmi tüzér és légvédelmi fényszóró alakulatok; a műszaki csapatokon belül a hidász és vasutas alakulatok, a híradó és fényszóró csapat, illetve a villamossági alakulatok; a légi-erőnél a pilóták és a megfigyelők; a folyamerőnél a hajózó személyzet gépészei. Külön csapatnemjelvényt terveztek a gépkocsizó vonat részére is.

Az Elnöki osztály tájékoztatója a csapatnemjelvények anyaga tekintetében a ruha színének megfelelő színű szövet alapon arany (tiszték), ezüst (altiszték), illetve barna (legénység) domborhímzést javasolt. Költséghímzést megoldásként felmerült, hogy altisztéknek ezüst színű, a legénységnek barna színű, sajtolt, domború fémjelvény készüljön. A jelvények viselési helyét a köpeny bal felkarján, illetve a zubbony jobb felső zsebe fölé, középen jelölték meg.

Ugyanebben az összefoglalóban két csoportra bontva tárgyalták az ügyességi jelvényeket. Az egyik csoportot a tüzfegyverekkel elért eredményekért adományozható bojtjelvények, a másikat az egyéb harceszközök kezelésével kapcsolatos teljesítményekkel kiérdemelhető fémjelvények alkották. A tájékoztató arra is kitért, hogy csapatnemjelvények és fém ügyességi jelvények együttes viselése esetén az utóbbiakat közvetlenül az előbbiekre alá vagy mellé kelljen feltűzni, hiszen mindkettő viselési helye a zubbony jobb felső zsebe fölött volt.

A fenti kérdések 1940. május 31-én, az Elnöki osztály értekezletén kerültek megvitatásra. A Honvéd Vezérkar főnöke 1. osztályának képviselője az értekezleten sürgette a felállítás alatt álló gyorsfegyvernem egyes csapatnemei (gépkocsizó lövészek, kerékpárosok és páncélosok) részére külön csapatnemjelvények rendszeresítését. A tüzérség vonatkozásában az Elnöki osztály javaslatát kiegészítette a közepes és nehéz tüzérséggel.⁶

A jelvényviselés körüli vitás kérdéseket végül a honvédelmi miniszter 1940. szeptember 28-án kiadott rendelete zárta le, leszögezve az irányelveket, s válaszolva a jelvényrendszer alapjait.⁷ A csapatnemjelvényekről általában a következőket írta:

„Csapatnem jelvényt jövőben csak annak a csapatnemnek rendszeresítünk, melynek béke- vagy háborús hivatása és szolgálata különösen sajátlagos és nehéz[,] s ezt a körülményt – fegyvernemen belüli egységes hajtókaszínja miatt is – külsőleg külön kifejezésre akarjuk juttatni.

⁵ HL Vkf. 1. osztály 3847/1940. sz. Idézi *Illésfalvi*, 172. o.

⁶ HL Vkf. 1. osztály 3847/1940. sz. Uo.

⁷ HL Vkf. 1. osztály 4812/1940. sz. Uo.

Ezenfelül oly csapatalakulatokat (szolgálati ágakat) különböztetünk meg csapatjelvénnel, amelyek rokonhivatásuk miatt, más csapatalakulattal azonos hajtókaszint viselnek, de szolgálatuk egymástól lényegesen különbözik.

Tábornokok csapatnem jelvényeket nem viselhetnek.”

A fenti elvek értelmében csapatnemjelvény viselésére jogosulttá váltak a hegyi és határ vadász alakulatok katonái; az ejtőernyősök; a gyorsfegyvernemnél a lövész- és kerékpáros zászlóalj, illetve a páncélos alakulatok tagjai; a műszaki csapatoknál a hidász és vasútépítő alakulatok, a vegyi harc-csapat, a híradócsapat, valamint a villamos és fényszóró alakulatok katonáállománya; a légierőnél a hajózó személyzet (pilóták és megfigyelők); s végül a gépkocsizó vonat tagjai.

A jelvények anyagának és kivitelének meghatározásánál szempont volt, hogy tartós, könnyen előállítható, tetszetős és távolról jól felismerhető jelvények szülessenek. Tisztek számára a fegyvernem hajtókaszínével azonos színű posztó alapon arany, altiszteknek ezüst hímzéssel, a legénység számára tábori barna szövet alapon jacquard szövésű kellett, hogy készüljenek a jelvények. Háború idejére egységesen ez utóbbit írta elő a rendelt tisztek, altisztek és a legénység részére egyaránt.

A csapatnemjelvényeket a zubbony jobb felső zsebe fölött 1 cm magasságban, köpenyen a jobb felső karon, a zubbony zsebének felső szegélye magasságában kellett viselni.

Az ügyességi jelvényeket két csoportban tárgyalta a honvédelmi miniszteri rendelet: megkülönböztetett a tűzfegyverek kezelésében elért kiemelkedő teljesítményekért – több fokozatban – adományozható bojttelvényeket, valamint egyéb harceszközök (pl. csónak, távbeszélő, rádió, stb.) kezelése terén nyújtott eredmények jutalmazására – egy fokozatban – adható fémjelvényeket. Az előbbieket a bal mellen, az utóbbiakat a jobb mellen, a csapatnemjelvények helyén kellett viselni. Ha az ügyességi jelvényre jogosult személy csapatnemjelvényt is viselt, akkor az ügyességi jelvényt a csapatnemjelvény alá, a jobb felső zubbonyzseb közepére kellett elhelyezni.

A rendelkezés a szolgálati jelvények között említette a fémből készült táboricsendőr- és csapatcsendőrijelvényeket, amelyeket a bal felső zubbonyzseb közepén, illetve a köpenyen annak megfelelő magasságban kellett viselni.

Ugyanezen elveket tartalmazta a csapatnemjelvények rendszeresítésére vonatkozóan kiadott 69.251/Elnöki oszt.–1941. számú rendelet is.⁸

S hogy mi valósult meg a fent vázolt rendszerből a háború végéig? A felsorolt csapatnemjelvények közül hivatalosan (a Honvédségi Közlöny útján) rendszeresítették az ejtőernyős és a határ vadász csapatjelvényt, illetve a hegyi sapkajelvényt, amely ideiglenes csapatnemjelvényként is funkcionált. Megjelent még az egyenruhán – bár hivatalosan rendszeresítve nem volt – a haditudósító és (a háború utolsó szakaszában) a rohamtűzér csapatjelvény, míg a légierőnél továbbra is hordták a már korábbról ismert pilóta- és megfigyelőjelvényt.

Ugyanitt kell említést tennünk a gyorsfegyvernem csapatnemjelvényeiről, amelyekkel több értekezlet is foglalkozott a minisztériumban, egyenruhán való megjelenésüket pedig korabeli fényképek bizonyítják, hivatalos bevezetésükre mégsem került sor.

⁸ HL HM Elnöki 2. r. osztály 80.283/1943. sz.

Az 1941. január 23-án kelt, 113.899/eln. 2. r.–1940. számú körrendelet az 1940 októberében újonnan felállított gyorsfegyvernem összes (lovas, kerékpáros, gépkocsizó lövész, páncélos) csapatneme részére világos búzavirágkék hajtókát rendszeresített, csapatnemjelvények bevezetése iránt azonban csak későbbi, külön intézkedést helyezett kilátásba.⁹ Mivel az ügyben hosszú ideig semmilyen előrelépés nem történt, a m. kir. honvéd páncélos löiskola-parancsnokság 1942 márciusában a honvédelmi miniszterhez fordult, kérvén a csapatnemjelvény kiadását „a csapatnem szellemének ébrentartása és továbbfejlesztése érdekében.” A jelvény viselési helyéül a sapka elejét javasolták.¹⁰

1942 májusában Horthy Miklós kormányzó a honvédelmi miniszterrel „azon magas óhaját is közölni méltóztatott, hogy a csapatnemek megkülönböztetésére tervezett jelvények mielőbb rendszeresítésre kerüljenek, mivel jelenleg különösen a gyorsfegyvernem egyes csapatnemeihez tartozó személyek csapatnemét megállapítani nem lehet.”¹¹

A kérdés sürgős megoldása céljából 1942. június 2-án osztályközi értekezletet tartottak, amelyen az üléselő bizottság, „tekintettel a csapatnemjelvény technikai megoldásánál várható nehézségekre,” a csapatnemek meghatározására kizárólag hajtókaszíneket javasolt, valamint egy, kizárólag a honvédség tagjai által viselhető felségjelvény rendszeresítését. A Honvédelmi Minisztérium 2. r. (ruházati) osztálya ugyanakkor – a legfelsőbb óhajra, illetve a honvédelmi miniszter által 1940. szeptember 28-án kibocsátott, fent már ismertetett rendelethez hivatkozva – a csapatnemjelvények rendszeresítéséhez szükséges lépések megtételét szorgalmazta.¹²

Ekkorra már elkészült egy általános csapatnemjelvény-tervezet is, amit véleményezés céljából megküldtek az érdekelt szerveknek. Azon „az ország felségjelvénye dominál, melyhez hozzájönne a csapatnemet feltüntető meghatározás. Az utóbbi céljára rendelkezésre álló hely oly kicsike, hogy az abban elhelyezett és a csapatnemet esetleg markánsabban is kifejező meghatározás (rajz) is összeolvad. A mintánál nagyobb jelvény alkalmazása pedig célszerűtlen és a tetszetősség szempontjából is kívánni valót hagy maga után.”¹³

Ez a jellemzés illik a korabeli fényképekről is ismert gyorsfegyvernemi (harckocsizó, páncélgépgépgyús, páncélgépkocsizó, páncéltörő ágyús, gépkocsizó lövész, stb.) csapatnemjelvényekre, ezért arra a következtetésre juthatunk, hogy az általános csapatnemjelvény terve a Szent Koronával („az ország felségjelvénye”) fedett, kiterjesztett szárnyakat ábrázolt, középen a csapatnemet megtestesítő harceszközzel („a csapatnemet feltüntető meghatározás”). Ebbe a sorba külalakja alapján beleillik a rohamtüzérjelvény is, amely az előbb felsorolt csapatnemjelvényeknél később jelent meg, mérete pedig nagyobb volt, esetleg éppen azért, hogy azon a csapatnemet reprezentáló ábrázolás az előzőekhez képest jobban kivehető legyen.

Az említett kormányzói óhaj ellenére a csapatnemjelvények ügye nehezen mozdult előre. Még 1943 októberében is csak újabb értekezlet összehívására került sor a páncélos csapatnemjelvény rendszeresítése tárgyában. (Nem szabad természetesen figyelmen kí-

⁹ HK LXVIII. évf. 5. sz. 1941. február 3. 57-58. o. 113.899/eln. 2. r.–1940. sz. körrendelet.

¹⁰ HL HM Elnöki 2. r. osztály 15.813/1942. sz. M. kir. honvéd páncélos löiskola-parancsnokság, 216/Kt.–1942. sz. Esztergom, 1942. március 11.

¹¹ HL HM Elnöki 2. r. osztály 15.813/1942. sz. Magyarország Kormányzójának Katonai Irodája, 3874/K. I.–1942. sz. Budapest, 1942. május 29.

¹² HL HM Elnöki 2. r. osztály 15.813/1942. sz. 4. sz. betétív. Budapest, 1942. június 9.

¹³ Uo.

vül hagyni, hogy időközben bekövetkezett a magyar 2. hadsereg doni katasztrófája.) 1943. október 20-án az I. páncélos hadtest parancsnokának elnöklété alatt lezajlott értekezlet egyetértett a hadtestparancsnokság által javasolt jelvények rendszeresítésével, mégpedig fémből előállítva, a tisztek részére arany, tiszthelyettesek részére ezüst, a legénység számára bronz kivitelben. Menetöltöttenben mindenki bronz színű jelvényt viselt volna. Az értekezlet jegyzőkönyvéből kiderül, hogy a jelvények stilizált turulszárnyakat ábrázoltak, amelyek a gyorsaságot szimbolizálták.¹⁴ Ez ugyancsak megegyezik az ismert gyorsfegyvernemi csapatnemjelvények külalakjával. A jelvények rendszeresítése ellen tehát nem merült fel kifogás, sőt azok az egyenruhán is megjelentek, egyes példányaik ma is léteznek, hivatalosan mégsem kerültek bevezetésre.

Szolgálati jelvények

A Honvédségi Közlöny hasábjain 1942 januárjában rendszeresítették a határ vadász őrsparancsnokok által szolgálatban viselendő határ vadász őrsparancsnoki jelvényt,¹⁵ illetve a táborig csendőrök és csapatcsendőrök által járőr szolgálatban viselendő táborig csendőr- és csapatcsendőrijelvényt.¹⁶ Ez utóbbiak egyébként már az 1939-es Harcászati Szabályzatban is szerepeltek a „szolgálati alkalmazást feltüntető jelvények” között.¹⁷

Ügyességi jelvények

A fentiekben már szó esett arról, hogy a magyar honvédség jelvénykérdésének rendezésénél kiemelt helyet kaptak a legénységi ügyességi jelvények. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejétől örökölt, s a Horthy-korban – számos módosítás alkalmazásával – mindvégig használatos ügyességi jelvények rendszere az 1930-as évek második felére jelentősen kibővült.¹⁸ Ezért a honvédelmi miniszter „elrendelte, hogy a tervezett 53 ügyességi jelvény helyett csak 9 db-ot lehet rendszeresíteni. Ennek megfelelően egyes jelvényeket össze kell vonni, másokat el kell hagyni.” Az összehívás tárgyában a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya 1942. szeptember 28-ra értekezletet hívott össze, ahol elfogadták a Honvéd Vezérkar főnöke 1. osztályának javaslatát összesen 6 ügyességi jelvény

¹⁴ HL HM Elnöki 2. r. osztály 80.283/1943. sz. Budapest, 1943. november 18.

¹⁵ HK LXIX. évf. 2. sz. 1942. január 13. 11. o. 138.744/el. 2. r.–1941. sz. körrendelet.

¹⁶ HK LXIX. évf. 7. sz. 1942. február 10. 45. o. 532.584/2. r.–1941. sz. körrendelet.: Tábori rendészeti szolgálat. Szabályzat. Budapest, 1942. 37. o.

¹⁷ Harcászati Szabályzat, II. rész. Alaki határozványok. Budapest, 1939. 6. sz. melléklet.

¹⁸ A Magyar Nemzeti Hadsereg 1920-as öltözködési szabályzata szerint a Monarchia-korabeli „különleges ügyességekért elnyert legénységi, kokárda alakú kitüntetésekre [...] vonatkozó [...] határozványok” továbbra is érvényben maradtak. (Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 29. o.) Új, „különleges ügyességekért” adományozható kitüntetések rendszeresítésére 1925-ben került sor. (HK LII. évf. 27. sz. 1925. október 15. 202–206. o.) Az ekkor létrehozott ügyességi *kitüntetések* helyett 1932-ben rendszeresítették *ügyességi jelvényeket*. (HK LIX. évf. 8. sz. 1932. április 15. 54–65. o.) Ezt a rendszert módosították és egészítették ki többször az 1930-as években. (További jelvények rendszeresítése: HK LX. évf. 8. sz. 1933. május 15. 89–91. o.; HK LX. évf. 21. sz. 1933. december 1. 201–202. o.; HK LXII. évf. 18. sz. 1935. szeptember 1. 130. o.)

rendszeresítéséről.¹⁹ Az értekezlet részleteiről forrás hiányában többet nem tudunk, az I. gyorshadtest (páncélos hadtest) 1942. október 1-jén kelt, rohamjelvény rendszeresítését és kiadását kérő beadványára azonban a Honvédelmi Minisztérium Elnöki 2. r. osztálya az alábbiakban reagált: „az ügyességi jelvények kérdése végleges rendezés előtt áll, mely jelvények között a rohamjelvény is rendszeresítésre kerül.”²⁰

Az ügyességi jelvények új rendszerének részletes kidolgozására 1944-ig kellett várni, a jelvények végleges és hivatalos rendszeresítésére azonban a háború végéig sem került sor, csak az ügyességi jelvények adományozását szabályozó utasítás tervezete jelent meg a Honvédelmi Minisztérium kiadásában.²¹ Az ebben foglaltakról képes beszámolót közölt a Magyar Katonaujság 1944. június 10-i száma, amely arra enged következtetni, hogy a tervezet 1944 tavaszára készült el, illetve akkor adták ki.²²

Az utasítás az ügyességi jelvények formáját, kiérdemlési feltételeit, adományozását és viselését szabályozta. Célja „az elavult jelvények megszüntetése, a kiképzés, valamint a csapatok kívánalmi szerint újak rendszeresítése” volt – a fegyvernemek sajátosságainak, a szabályzatok módosításainak, a hadrendfejlesztésnek és az átszervezéseknek figyelembe vételével.²³ Az utasítás nyolcféle ügyességi- és négyféle sportügyességi jelvény rendszeresítéséről adott számot (az utóbbiak akkor már több mint két éve léteztek). Minden szempontból újdonságnak számított a „legjobb alosztály” jelvény, amelyet a harckiképzésben, a fegyverek és harceszközök ismeretében, illetve kezelésében, valamint az alaki- és sportkiképzésben az egyes alakulatokon belül legjobb eredményt felmutató alosztályok nyerhettek el. A jelvénynek tulajdonképpen vándordíj jelleget szántak, hiszen évente került volna kiadásra, s ha egy nyertes alosztály a maga alakulatában a következő évben nem maradt volna első, a jelvényeket az új nyertes alosztálynak kellett volna átadnia. A jelvényt az alosztály minden legénységi állományú tagja viselhette, s érdekesség, hogy az alosztálykörlet díszítésére nagyméretű változata is létezett (?), azt vehette volna át jelképesen az új nyertes alosztály.²⁴

Az 1920-tól érvényben lévő ügyességijelvény-család kiterjedtségét ésszerűsítendő bevezették a mesterügyességi jelvényt, amely azonos külalakban készült valamennyi fegyvernem részére, a megfelelő kiképzési ág nevének bevésésével. A tűzfegyverek kezelői és tüzvezetői, valamint a rohamjelvény birtokosai bojtjelvényt is viselhettek.²⁵ A jelvények tulajdonosai kedvezményekben részesülhettek (előléptetési elsőbbség, kimaradás, szabadság, pénzjutalom).²⁶ A korábban elnyert (rég) ügyességi jelvényeket – az utasítás szerint – 1944. október 1-ig lehetett hordani.²⁷ Az új ügyességi jelvények alumínumból készültek, ami a háborús nyersanyaghiányra vezethető vissza.

¹⁹ HL Vkf. 1. osztály 5563/1942. sz.

²⁰ HL HM Elnöki 2. r. osztály 58.759/1942. sz. Budapest, 1942. október 7.

²¹ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

²² Magyar Katonaujság, 1944. június 10. 7. o.

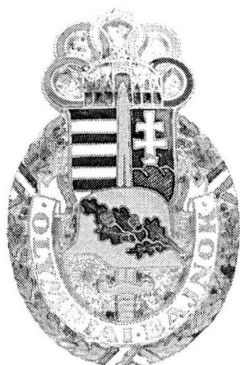
²³ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 3. o.

²⁴ Uo. 21., 26. o.

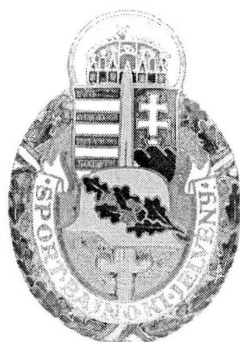
²⁵ Uo. 5–6. o.

²⁶ Uo. 7–8. o.

²⁷ Uo. 17. o.

*Olimpiai bajnoki jelvény
zöld tölgyfalevéllal
Mérete: 51 x 32 mm
(Eredeti méret)*

*Sportbajnoki jelvény
Mérete: 48 x 32 mm
(Eredeti méret)*

*Nagy honvéd sportügyességi jelvény
Mérete: 51 x 35 mm
(Eredeti méret)*

*Kis honvéd sportügyességi jelvény
Mérete: 46 x 32 mm
(Eredeti méret)*

Külön jelvénycsaládot alkottak a honvédség tagjainak a sport terén elért eredményeit kifejezésre juttató, 1942 februárjában rendszeresített sportügyességi jelvények (olimpiai bajnoki, sportbajnoki-, nagy és kis honvéd sportügyességi jelvény).²⁸ Bevezetésükről hírt adott a katonai sajtó, egy helyütt az alábbiakban összegezve alapításuk vélt vagy valós hátterét: „A német sportjelvényeknek a korszerű háború harcaiban tapasztalt tömegképzési eredményein okulva a Kormányzó Úr jóváhagyásával a m. kir. honvédelmi miniszter a tömegtestnevelésre való buzdításul olimpiai [sic!] bajnoki, sportbajnoki és

²⁸ HK LXIX. évf. 10. sz. 1942. március 3. 108. o. 532.827/2. r.–1941. sz. körrendelet.

honvéd-sportügységégi jelvényeket rendszeresített.²⁹ A jelvények megszerzésének feltételeit 1942 októberében újraszabályozták.³⁰ Az akkor kiadott rendeletben az olimpiai bajnoki jelvénynek már két változata (arany, illetve zöld tölgyfalevéllal) szerepel. 1943 februárjában újfent módosították az alapszabályokon.³¹ A jelvények elnyerésére, illetve viselésére jogosultak körét kiterjesztették a csendőrség tagjaira is. Az ügyességégi jelvények adományozását szabályozó, 1944-ben kiadott utasítástervezet a sportügységégi jelvényeket a többi ügyességégi jelvény közé (illetve azok élére) sorolta.³² Ebben a forrásban az olimpiai bajnoki jelvénynek ismét csak egy változatáról olvashatunk.

Különféle megkülönböztető jelvények

Külön egységben kell kezelnünk az alábbi, a második világháború idején rendszeresített, illetve viselt megkülönböztető jelvényeket, amelyek nem sorolhatóak egyik fent (illetve alább) ismertetett kategóriába sem.

Az 1939. évi honvédelmi törvény értelmében a hadkötelesek tényleges szolgálati kötelezettségük teljesítése után a Magyar Királyi Honvédség I. tartalékába kerültek át, ahova 42. életévük betöltéséig tartoztak. Az I. tartalékba és – kedvezményezettként, illetve fölös számúként – az I. póttartalékba tartozók lövészkötelezettség hatálya alá estek, amely évenként harminchat órai foglalkoztatásra terjedt ki, s lényegében utóképzésnek volt tekinthető. Célja (elnevezésének megfelelően) elsősorban a lövészet gyakorlása volt.³³ A tartalékosoknak a lakóhelyük szerint illetékes lövészalakulatokban kellett eleget tenniük lövészkötelezettségüknek.³⁴ Együvé tartozásuk kifejezéséeként a tábori sapkán lövészjelvényt viseltek, ami a tisztek, altisztek, illetve a tisztsek és a legénység tagjai számára eltérő kivitelben készült. A jelvénnel díszített sapkát a foglalkozásokon és ünnepélyeken lehetett és kellett viselni.³⁵ Kihágást követett el és tizenöt napig terjedő elzárással volt büntetendő, aki a lövészjelvénnel díszített tábori sapkát, vagy egymagában a lövészjelvényt joggatlanul viselte.³⁶

A jutasi M. kir. „Kinizsi Pál” Altiszt-, illetve Tiszthelyettes-képző Iskola kiképző altisztjei (tiszthelyettesei) a tanintézet végzős, és immár altiszt (tiszthelyettesi) rendfokozatot viselő hallgatóitól való megkülönböztetésükre az 1940-es évek elejétől az iskola címerét ábrázoló zománcjelvényt hordtak zubbonyuk jobb felső zsebe fölött.³⁷ (*L. a következő oldalon!*)

²⁹ Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből (1941. VIII. 1 – 1943. VII. 30.). *Magyar Katonai Szemle* (a továbbiakban MKSz), 1943/8. sz. 414–415. o.

³⁰ HK LXIX. évf. 47. sz. 1942. október 20. 511–513. o. 65.543/eln. kik.–1942. sz. körrendelet.

³¹ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 178–180. o. 56.921/eln. kik.–1943. sz. körrendelet.

³² Utasítás az ügyességégi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944.

³³ *Szentgyörgyi Lajos*: A magyar honvédelem újjászülése. *Magyar Szemle*, 1939/2. sz. 108–109. o.

³⁴ HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 285–290. o. 49.962/eln. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

³⁵ HK LXVI. évf. 32. sz. 1939. október 15. 292–293. o. 51.620/eln. 1/a.–1939. sz. körrendelet.

³⁶ *Budapesti Közlöny*, 1940/37. sz. 1940. február 16. 1–5. o. 4.250/eln. 1./a. – 1940. H. M. sz. rendelet. 5. o.

³⁷ Éder Miklós szóbeli közlése.

*Higyed (?) főtörzsőrmester portréja.
Jobb felső zubbonyzebe fölött a M. kir. „Kinizsi Pál” Tiszthelyettes-képző Iskola jelvénye,
jobb felső zubbonyzebén sportügyességi jelvény látható*

Az 1944 májusában – az Északkeleti Kárpátok előterében – német harckocsikra át-képzett magyar páncélosok (a 3/I. harckocsizászlóalj katonái)³⁸ a képzés emlékére egyszerű, rézlemezről kivágott, német harckocsit formázó jelvényt kaptak, amit a magyar tábori sapka bal oldalára tűzve egészen 1945 tavaszáig viseltek.³⁹

Erdélyi sajátosságnak tekinthető a hegyivezető-jelvény: a IX. hadtest-, majd a 2. hadsereg-parancsnokság alá beosztott 1. hegyivezető század és a Székely Határvédelmi Erők közvetlen alárendeltségébe tartozó hegyivezető-szakasz tisztjei, tiszthelyettesei és legénységének tagjai viseltek 1944-ben az egyenruhájukon.⁴⁰ A diverziós feladatokra kiképzett⁴¹ hegyivezetők a nekik szánt harci feladat veszélyességét kifejező, halálfejet áb-

³⁸ Bonhardt Attila: Tigris angyalbőrben. Pz. VI. E Tiger-I nehézharcokcsik a Magyar Királyi Honvédség kötelékében. *Haditechnika*, 1997/2. sz. 45–47. o.

³⁹ HL Tanulmánygyűjtemény 3826. sz. Molnár, John: A bergeni német harckocsizó kiképzőtáborban elhelyezett magyar harckocsi újonckiképző ezred kapitulációja az angol csapatok előtt, 1945. április 12. Filmfelvételtől készített kép.

⁴⁰ Illésfalvi Péter szíves közlése.

⁴¹ Illésfalvi Péter – Szabó Péter – Számvéber Norbert: Erdély a hadak útján 1940–1944. [Budapest, 2005.] 77–78. o.

rázoló megkülönböztető jelzést kaptak. A jelvény viseléséről, jelenlegi ismereteink szerint, csak képi források maradtak fenn.

A Honvédelmi Minisztérium 2. r. osztályának 1944. június 16-án kelt körrendelete megkülönböztető jelzéseket – köztük fémjelvényeket – rendszeresített az egyenruhával el nem látott honvédek és a munkaszolgálatosok részére. A polgári ruhában szolgálatot teljesítő honvédszemélyek jelvénye a magyar címert ábrázolta, a magyar és nemzetiségi munkaszolgálatosoké „M” betűt és ást. A jelvények a háború végéig valószínűleg nem kerültek kiadásra.⁴² (A közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljokhoz tartozók megkülönböztetésére még 1939-ben zöld posztóból, illetve zöldre festett sárgaréz lemezből készült, a zubbony nyakán viselendő „M” betű bevezetését tervezték.⁴³ Részben ki is kerültek a csapatokhoz, viselésükről azonban nem rendelkezünk adattal.⁴⁴)

Említést tehetünk még az 1944. május 19-én alapított Légóltalmi Jelvényről, amit katonai és polgári egyének kaphattak meg, nemre és korra való tekintet nélkül, ugyanakkor faji alapon a „zsidónak tekintendő személyeket” kirekesztették az adományozottak köréből. A jelvény elnyerésére jogosulttá válhattak „a légóltalom szervezése, fejlesztése és népszerűsítése érdekében önként vagy hivatásból folyóan legalább egy éven át eredményes és hasznos tevékenységet kifejtők, valamint egy éven át kifogástalan légóltalmi szolgálatot teljesítők, úgyszintén azok [...], akik légitámadás alatt, vagy után mentési munkálatokban, tűzoltásban, sérültek ellátásában, fel nem robbant bombák, aknák stb. közömbösítésében legalább egy alkalommal önfeláldozóan és hathatósan közreműködtek.”⁴⁵ A Légóltalmi Jelvény azonban – elnevezése és külalakja ellenére – sokkal inkább a honvédelmi miniszter által adományozható kitüntetésnek, mint jelvénynek tekinthető.

Ugyancsak nem sorolandó a klasszikus értelemben vett jelvények közé az eredetileg 1931-ben rendszeresített hadirokkant jelvény, amelynek adományozási feltételeit egy 1943 januárjában kiadott körrendelettel megváltoztatták.⁴⁶ E szerint a hadirokkant jelvényre igényjogosulttá váltak, és a jelvényt a Tűzkereszt valamely fokozatának szalagján viselhették mindazok, akik az 1938-as felvidéki, az 1939-es kárpátaljai, az 1940-es erdélyi és az 1941-es délvidéki hadműveletek során, illetve 1941. június 26-ától a második világháborúban a hadműveleti területre kivonult, vagy a hátszágban mozgósított seregnél ellenséges harceszközöktől megsebesültek, s ennek következtében egészségük maradandóan károsult. A jelvényt tiszték és tisztjelöltek részére a honvédelmi miniszter, a legénység részére az illetékes hadtestparancsnokság ítéltethette oda. Mivel azonban a hadirokkant jelvényt nem önállóan, s nem közvetlenül az egyenruhára, hanem egy kitüntetés szalagjára tűzve kellett viselni, megnevezése és kivitelezése dacára nem igazán illik a jelen munkában tárgyalt más jelvények sorába, így tárgyalását e rövid ismertetésre korlátozzuk.

⁴² HK LXXI. évf. 30. sz. 1944. július 20. 429–430. o. 45.770/eln. 2. r.–1944. sz. körrendelet.

⁴³ HL HM Elnöki 1. a. osztály. 22.210/1939. sz.

⁴⁴ HL HM 2. r. osztály. 467.308/1939. sz.

⁴⁵ HK LXXI. évf. 26. sz. 1944. június 22. 391–392. o. 119.490/eln. 35.–1944. sz. körrendelet.

⁴⁶ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 70–71. o. 75.284/eln. 8. e.–1942. sz. körrendelet.

Csapattiszti és vitézi jelvény

Természetesen számos korábban rendszeresített jelvényt továbbra is viseltek az egyenruhán. Így – a már említett ügyességi jelvényeken és a légielő megfigyelő- és pilótajelvényein kívül – az 1920-ban bevezetett⁴⁷ csapattiszti jelvényt és az 1920-ban létrejött Vitézi Szervezet (később Rend) jelvényét is. A két jelvény viselési helyének pontos meghatározásáról egy 1939. szeptemberi rendelet intézkedett.⁴⁸ Eszerint a csapattiszti jelvényt a jobb mellzseb ráncának közepére feltűzve, a vitézi jelvényt pedig a bal mellen, a csapattiszti jelvénnel egy magasságban, a (tüvel rögzíthető) rendjelek és emlékjelek fölött kellett viselni.

A honvédelmi miniszter 1941. szeptember 11-én – nyilván a tapasztalt szabálytalanságok hatására – rendeletet bocsátott ki a csapattiszti jelvény viseléséről. Ebben a következő szerepelt: „A csapattiszti jelvény [...] azon katonaaállományú tisztek részére rendszeresített, akik valamely fegyvernembeli csapatnál (gya[logság], lov[asság], tü[zérség], p[án]c[él]j[ár]m[űves], mű[szaki] csap[at]ok, folyami erők) teljesítenek szolgálatot. A szolgálati ágak csapatainál, így: a g[ép]k[ocsizó] és fog[atolt] von[at]oszt[ály]nál és az él[el]m[ezési] csap[at]nál nincs rendszeresítve. Ezen alakulatok tisztjei tehát nem viselhetik.”⁴⁹

Magyar katonai jelvények a nyilas hatalomátvétel után

Az 1944. október 16-i nyilas hatalomátvétel kétségtelenül rányomta a bélyegét a magyar katonai jelvények rendszerére. 1944. november végén „teljesítményi jelvények” rendszeresítésére került sor a magyar honvédség tagjai számára.⁵⁰ Ez tulajdonképpen váratlan fordulat volt, hiszen ilyen típusú jelvények rendszeresítésére előkészületek – úgy tudjuk – korábban nem történtek. (Ha csak nem tekintjük annak azt, a Magyar Katonai Szemle hasábjain 1942 végén megjelent írást, amelynek szerzője „Repülő harcos jelvény” rendszeresítésére tett alaposan kidolgozott javaslatot.⁵¹ Ezzel szemben más jelvények ügye – mint láttuk – évek óta halasztódott a minisztériumi útvesztőkben.) Az elnevezésükben és szabályozásukban is német hatást tükröző jelvényeket speciális teljesítmények elismerésére alapították, elnyerésük nem zárta ki egyéb hadikitüntetések adományozását. A jelvények létrehozásától a harci szellem fokozását is várták, amely az 1944. végi magyarországi hadi helyzet ismeretében fontos szempont volt. Ugyancsak közrejátszott a jelvények rendszeresítésében az, hogy a háború korábbi szakaszában német szövetségben vagy alárendeltségben harcoló magyar csapatok a keleti hadszíntéren megismerkedhettek az egyéni teljesítményekért adományozható, több fokozatú német katonai jelvények rendszerével, amelynek „honosítása” már akkor felmerülhetett.

⁴⁷ Szabályzat a Magyar Királyi Nemzeti Hadsereg új egyenruházatáról. Budapest, 1920. 30. o.

⁴⁸ HK LXVI. évf. 30. sz. 1939. szeptember 15. 261–262. o. 23.988/eln. 2. r.–1939. sz. körrendelet.

⁴⁹ HL Kárpát-csoport (Gyorshadtest) 2. doboz. M. kir. Kárpát-csoport parancsnokság. 42. sz. Kárpát-csoportparancsnoksági parancs, 1941. október 1. 499.642/2. r.–1941. sz. rendelet.

⁵⁰ Honvédségi Rendelet (a továbbiakban: HR), LXXII. évf. 12. sz. 1945. február 23. 123–126. o.; HL M. kir. I. huszár hadosztály harcfejelem-biztosító törzs parancsgyűjtő. 59.500/eln. H. M. kik.–1944. sz.

⁵¹ Nagy Béla: Repülő harcos jelvény. MKSz 1942/12. sz. 571–574. o.

A „teljesítményi jelvényeket” tisztek és legénység egyaránt elnyerhették, az adományozásnál korábbi érdemeket is figyelembe vettek, egészen 1941. június 26-ig visszamenőleg. Az alumíniumból készült jelvényeknek három fokozata volt, elnyerésük bizonyos kedvezményekkel is járt. Adományozásuk egészen a háború végéig folyt.

1944. december 23-án „a budapesti hídfőben bevetett magyar és német leg[énység] harcikedvének [sic!] és áldozatkészségének fokozása érdekében” a magyar főváros védelmében legalább négy hétig részt vett magyar és német tisztek és legénység részére adományozható jelvény alapítására érkezett javaslat a m. kir. I. honvéd hadtesttől. A hősi halottak hozzátartozói és a sebesültek a védelemben eltöltött időtartamtól függetlenül kapták volna meg a tervezett jelvényt. A jelvény külalakját illetően az alábbi elképzelések merültek fel: alumíniumból készült, jellegzetes budapesti motívumot (Budapest címere, városrészlet – például a Lánchíd képe a háttérben a várral) ábrázoló plakett; tábori barna posztóalátétén alumínium, vagy selyemfonálból hímzett jelvény „Budapest védője” felirattal; a II. osztályú német Vaskereszt szalagjához hasonlóan viselendő, Budapest színeiből kombinált éremszalag, rajta a főváros címerével díszített, „Budapest védője” feliratú alumínium jelvényel. Az első két jelvény viselési helyeként a tervezetben a jobb felső zubbonyzsebet határozták meg.⁵²

Szálasi Ferenc országlása idején a politika is megjelent a katonai jelvényügyben. Ennek első jele volt az az 1944. október 20-án kelt körrendelet, amelyben a hungarista pártjelvények viseléséről is szó esett: „A megkülönböztető Hungarista pártjelvényeknek a honvédségen (csendőrségen) belüli viselését megszüntetem. Az említett pártjelvények viselésére eddig azok voltak jogosultak, akik a Hungarista államrendszerre való átállás alkalmával az eszme győzelemre vitelét cselekvőleg szolgálták. A folyamat lezárása után tehát a pártjelvények viselésének jelentősége nincs.”⁵³

Ennek ellenére 1945 januárjában a Honvédelmi Minisztériumban „hungarista jelvényt” rendszeresítettek. Odaítélését kérhette a honvédség minden egyes tagja, „aki [a] nemzetiszocialista, hungarista világnézetet belső meggyőződésből magáénak vallja és ezért az eszméért minden áldozatra kész.”⁵⁴ A jelvény elnyerése tehát eszmei háttérhez és nem katonai tettekhez volt kötve.

Ugyanakkor egy ún. „hungarista kitüntetési jelvény” rendszeresítésére is sor került. „Mindazok részére, akik hungarista harcos szellemtől áthatva önként jelentkeznek arcvonalbeli harcos szolgálatra[,] kitüntető megkülönböztetésre a [...] hungarista harcos jelvényt rendszeresítem. Ugyanazt a kitüntető hungarista harcos jelvényt kaphatják azok is, akik a harctéren az eddigi teljesítményeik alapján bebizonyították a hungarista harcos szellemet.”⁵⁵ Sajnos e két utóbbi jelvény külalakjával kapcsolatban nem rendelkezünk információval.

A német befolyás további erősödését jelezte a Honvédelmi Minisztérium Elnöki 2. r. osztályának 1945. január végén, „Gyepű II”-n kelt körrendelete, amely a német alárendeltségben harcoló magyar páncélos alakulatok tagjai számára engedélyezte a „német

⁵² HL M. kir. 10. honvéd gyaloghadosztály hadinapló-melléklete. 2010/10. gy. ho. I. o. 44. XII. 26. sz.

⁵³ HK LXXI. évf. 47. sz. 1944. október 21. 649. o. 85.352/Elnökség.–1944. sz. körrendelet.

⁵⁴ HL HM 1945. évi iratok. 6821. cs. HM Elnökség szám nélkül. 1945. I. 5–11.

⁵⁵ Uo.

páncélos seregtestek által viselt megkülönböztető jelvény” viselését a magyar egyenruhán is – a német előírásoknak megfelelően.⁵⁶ A magyar alakulatokat – a rendelet szerint – az illetékes német páncélos seregtestek látták volna el a szükséges mennyiségű jelvénnel. Ismereteink szerint erre nem került sor – egyrészt a viselésre jogosult magyar csapatok jelentős veszteségei, másrészt a hadműveleti helyzetből adódóan sürgős megoldást igénylő, sokkal komolyabb problémák miatt.

Idegen államok katonai jelvényei a Magyar Királyi Honvédségben

A német páncélosjelvény magyar egyenruhán való viselését engedélyező, előbbiekben hivatkozott körrendelet kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a Magyar Királyi Honvédség tagjai részére számos külföldi – elsősorban német – katonai jelvényt adományoztak a második világháború idején. Álljon itt erre nézve néhány konkrét példa:

1941 novemberében vitéz Szügyi Zoltán alezredesnek, a m. kir. 1. honvéd ejtőernyős zászlóalj parancsnokának és Tassonyi Edömér főhadnagynak német ejtőernyősjelvényt adományoztak.⁵⁷

Az 1942 végén Finnországban megtartott 3. téli harc tanfolyamon mintegy 200 német tiszt mellett 17 fős magyar tiszti csoport is részt vett. A tanfolyam résztvevői a kiképzés végén finn, német és magyar zászlót ábrázoló, zománcos emlékjelvényt kaptak.⁵⁸

A m. kir. 25/II. honvéd gyalogzászlóalj egyik örvezetőjéről készült portrén a katona zubbonyának bal felső zsebében (tehát a német előírásoknak megfelelő viselési helyen) a német fekete sebesülési jelvény látható.⁵⁹

1944. decemberében a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred parancsnoka az ezred állományából 19 főt terjesztett fel a német pilótajelvényre.⁶⁰ 1945. április 20-án (példának okáért) az I. német légi hadtest parancsnoka a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezredbe tartozó 32 főnek adományozta a (vadászok számára adható) frontrepülő pánt különböző fokozatait.⁶¹

Számos második világháborús magyar pilótaportrén megfigyelhető az olasz és bolgár pilóta- és megfigyelőjelvény viselése. Az olasz jelvényeket többek között a Magyar Királyi Honvéd Légierő azon tagjai kapták meg, akik 1938–1940 között Dél-Olaszországban pilótaképzésben részesültek, a bolgár jelvényeket azok az 1939. augusztus 20-án avatott hadnagyk viselhették, akik avatásuk nyarán jártak Bulgáriában.⁶²

⁵⁶ HR I. évf. 1. sz. 1945. február 7. 12. o. 96.097/eln. 2. r.–1944. sz. körrendelet

⁵⁷ HL HM Elnöki B. osztály. 141.482/1941. sz. Idézi *Sallay Gergely Pál: Magyar ejtőernyős ügyességi jelvények adományozása német tiszteknek 1941-ben. Az Érem, 2005/2. sz. 26–29. o. (A továbbiakban: Sallay, 2005/2.)*

⁵⁸ *Eszes Máttyás: A 3. Téliharc Tanfolyam Finnországban 1942. nov. 24-től dec. 16-ig. Hadak Útján, 1993. november–december.*

⁵⁹ HM HIM Hadtörténeti Múzeum (a továbbiakban: HIM) Fotóarchívum, lt. sz.: 53506/235.

⁶⁰ HL M. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred 1944–1945. II. 1565. 113. doboz. Névjegyzék. 1944. december 14.

⁶¹ HL M. kir. 101. honvéd vadászrepülő ezred 1944–1945. II. 1565. 110. doboz. 63. sz. ezredparancs. 1945. április 21.

⁶² *Becze Csaba: Elfelejtett hősök. A Magyar Királyi Honvéd Légierő ázsai a II. világháborúban. Budapest, é. n. [2006.] 22., 70. o.*

Horvát pilótajelvény
Mérete: 50,1 x 60,6 mm

Bolgár pilótajelvény
Mérete: 55 x 38 mm

A külföldi jelvényadományozások számbavételekor ki kell még térni a tárgyalt korszakban Magyarországgal szövetséges Horvátországra. Heppes Aladár százados, a Magyar Királyi Honvéd Légierő vadászosztály-parancsnoka 1941-ben a horvát pilótajelvény tiszteletbeli tulajdonosa lett, s azt egyenruháján a háború végéig viselte is.⁶³ Hasonlóképpen – a teljesség igénye nélkül – vitéz Bánfalvy István vezérőrnagy (1944-ben a Magyar Királyi Honvéd Légierő parancsnoka) és Incze László vezérkari ezredes portréin⁶⁴ is felfedezhető e jelvény.

Magyar katonai jelvények külföldi egyenruhán

Ahogy a m. kir. Honvédség tagjai megkaptak bizonyos külföldi katonai jelvényeket, időnként a külföldi egyenruhán is felbukkantak magyar katonai jelvények. 1941 decemberében vitéz Szügyi Zoltán alezredes, a m. kir. 1. honvéd ejtőernyős zászlóalj parancsnoka a braunschweigi német III. ejtőernyős ugróiskola négy tisztjének a magyar ejtőernyős ügyességi jelvényt adományozta. Az adományozás tényleges teljesítmények figyelembe vételével történt, a négy német tiszt rendelkezett az ejtőernyős ügyességi jelvény elnyeréséhez szükséges 25 ejtőernyős ugrással.⁶⁵

A magyar pilótajelvény fém változatát a német légierő tisztjeiről készült több fényképen is felfedezhetjük, hol a jobb, hol a bal felső zubbonyzseb zsebtakaróján.⁶⁶ Ugyan-

⁶³ Erre vonatkozó dokumentumok Heppes Aladár hagyatékában; *Becze Csaba*: i. m. 101–102. o.

⁶⁴ Bánfalvy portréja: *Magyar Szárnyak*. Repülésügyi folyóirat, 1944. július 15. 3. o.; Incze portréja: HtM Fotóarchívum, lt. sz.: 105.169.

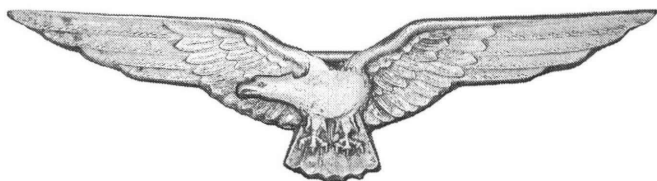
⁶⁵ HL HM Elnöki B. osztály. 141.482/1941. sz. Idézi *Sallay*, 2005/2. 26–27. o.

⁶⁶ Magyar Nemzeti Múzeum (a továbbiakban rövidítve: MNM) Történeti Fényképtár, lt. sz.: 62.3502; HtM Fotóarchívum, lt. sz.: 94.666; *Chalif, Don*: *Military Pilot & Aircrew Badges of the World (1870–Present)*. Vol. 1: Europe (Albania–Hungary). San Jose, 1982. 219. o.

nek a jelvénynek aranyból készült példányát kapta 1943 januárjában (50. születésnapjára) Hermann Göring a m. kir. honvédelmi minisztertől.⁶⁷ A Luftwaffe-egyenruhán a fémből készült magyar megfigyelőjelvény is megjelent: egy 1945-ös fotón Rolf von Pebal őrnagy, német haditudósító zubbonyának bal mellrészén ez a jelvény látható.⁶⁸

*Magyar pilótajelvény. Mérete: 33 x 91 mm
(Eredeti méret)*

*Magyar megfigyelőjelvény. Mérete: 29,4 x 92,5 mm
(Eredeti méret)*

A keleti fronton 1942-ben a m. kir. honvéd haditudósító századhoz beosztott japán tiszt is feltűzhetette egyenruhájára a magyar haditudósító csapatjelvényt.⁶⁹

Alakulatjelvények a második világháborúban

Nem lenne teljes a tárgyalt korszak jelvényrendszerének vázolása, ha nem térnénk ki arra, hogy a fent bemutatott (hivatalos és félhivatalos) jelvények mellett az alakulatok (nem hivatalos) jelvényeinek viselésével is foglalkoztak a Honvédelmi Minisztériumban. A kérdéskör 1943 tavaszán került előtérbe, mivel a magyar 1. tábori páncélososztály parancsnoka emlékjelvény viselésének engedélyezése tárgyában fordult a honvédelmi miniszterhez. (Érdekességképpen említjük meg, hogy az elképzelések szerint a jelvényt – az első világháborús jelvényviseléshez hasonlóan – a tábori sapka bal oldalára rögzítet-

⁶⁷ Nagybacsoni Nagy Vilmos: Végzetes esztendőök 1938–1945. H. n., é. n. 120. o.

⁶⁸ HtM Fotóarchívum, lt. sz.: 105.151.

⁶⁹ HtM Fotóarchívum, lt. sz.: 51.858, 51.859, 51.860, 51.862.

ték volna, úgy, „hogy a jelvény előre eső széle a sapka gombtól 8 cm-re és az alsó széle a sapka szélétől egy cm-re legyen,” civil ruhában pedig „a polgári kalap bal oldalán a kalapszalagra, vagy a polgári kabát bal mellrészére tűzve.”)

Az Elnökség 1943. április 6-án az alábbi kommentár kíséretében bocsátotta az ügydarabot véleményezésre a 2. r. osztály, illetve a Honvéd Vezérkar főnöke 5. és 1. osztálya elé: „Az 1. páncélos hadosztály – az 1943. év téli harcainak megörökítéseként – az ezen harcokban résztvetteket [sic!] egyszerű emlékjelvénnel látta el és az iktatmányban kéri, hogy az emlékjelvényt az igényjogosultak egyenruhában is viselhessék. A kérdés elvi fontosságú, mert ha az 1. páncélos hadosztály egyéneinek engedélyezzük a szóbanforgó [sic!] jelvény viselését, akkor a többi harcteret járt seregtest (csapattest) hasonló kérelmével számolni kell.

Kedvező döntés esetén a jelvény viselését feltétlenül szabályozni kellene, talán az ügyességi jelvényhez hasonlóan történhetne. Ha a már túltengő jelvényeket korlátozzuk és a jelvény viselését egyenruhában nem engedélyoznánk, az Elnöki osztály nem emel észrevételt az ellen, hogy az emléktárgyként szerepeljen és azt az igényjogosultak polgári ruhában viseljék.”⁷⁰

A 2. r. osztály április 16-án kelt véleménye a következő volt: „Jóllehet méltányos volna eredményes és nehéz harctéri teljesítmények valamelyes látható jellel való megörökítése, – azonban az osztály az amúgyis [sic!] túltengő jelvényhelyezetre tekintettel szóbanforgó [sic!] emlékjelvénynek, mint kötelezően viselendő cikknek, – rendszeresítését nem javasolja.

Bizonyára az orosz hadműveleti területen működő sereg- és csapattestek között több is hajtott végre hasonlóan értékes és fontos kihatású harccselekményt, akik részére külön hasonló emlékjelvények engedélyezése folytán az áttekinthetlenség csak tovább fokozódnék. Az osztály tudomása szerint ily jelvények az idegen hadseregeknél sem fordulnak elő. Vannak ugyan bizonyos emlékjelek, azonban ezeket az illető hadjáratokban (területen) részt vett valamennyi csapat viseli (pl. német téli emlékkereszt).⁷¹

Az osztály a kb. Elnöki osztály ama javaslatával, hogy esetleg szóbanforgó [sic!] jelvény emléktárgyként szerepeljen és az csak polgári ruhában legyen viselhető, – egyetért.”⁷²

A 2. r. osztály véleményével egyetértésben a Honvéd Vezérkar főnöke 5. osztálya is a „megelőzés” hívének mutatkozott, ám április 27-i keltezésű feljegyzésében bizonyos megoldásokat is javasolt:

„Ha a páncélos hadosztály jelvényt kapna, a többi is jogosan kérhetné. Meggondolandó lenne, hogy esetleg minden hadosztály részére központilag terveztetnénk 1–1 jelvényt és központilag adnánk ki; vagy talán az egész 2. hadsereg részére kellene egységes, az egész hadjáratot felölelő jelvényt készíttetni. Külön egyes alakulat részére nem.

⁷⁰ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. Idézi *Sallay Gergely Pál*: A magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvénye. Jelvényviselési problémák a m. kir. Honvédségben a második világháború idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2005/1–2. sz. 215–231. o. (A továbbiakban: *Sallay*, 2005/1.)

⁷¹ Helyesen német Keleti Emlékérem (Keleti Téli Csata Emlékérme 1941–1942). A példaként felhozott „emlékjelek” nem jelvények, hanem kitüntetések!

⁷² HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. Idézi *Sallay*, 2005/1. 218–219. o.

A k[ebel]b[eli] 2. r. oszt. véleményével kapcsolatban megjegyezni kívánjuk, hogy a túltengő és áttekinthetetlen jelvény-kérdésben az osztály ügykörszerűen kíván rendet teremteni. Az emléktárgyként való engedélyezéssel az osztály egyetért.”⁷³

A fenti véleményhez mellékelte, 1943. február 23-án kelt, 56.865/eln. 5. vkf.–1943. számú rendeletben a Honvéd Vezérkar főnöke egyértelműen állást foglalt a nem-hivatalos alakulatjelvények viselésével kapcsolatban: „Tudomásomra jutott, hogy egyes cégek üzleti haszontól hajtva megkeresik a parancsnokságokat és jelvények (plakettek) megrendelésére kérik fel őket. Felhívom a figyelmet arra, hogy a honvédség tagjai csak rendszeresített jelvényeket viselhetnek. Minden más jelvény viselése fegyelmi elbánás alá esik. Az illetéktelen jelvények viselésére irányuló felhívás sem fegyelmi sem anyagi szempontból nem kívánatos, ezért azokat össze kell gyűjteni és megjegyzés nélkül a feladónak visszakell [sic!] küldeni.”⁷⁴

Az idézett szövegből kiderül, hogy az alakulatjelvények (érmek, plakettek) készíttetésének ötlete nem feltétlenül a csapatoktól eredt, úgy tűnik, hogy a kezdeményezés olykor jó kereskedelmi érzékkel megáldott jelvény- és éremkészítőktől is származhatott. A rendeletből egyúttal nyilvánvalóvá válik, hogy – 1943 februárjától – minden nem hivatalos (katonai) jelvény viselése szigorúan tilos volt a honvédségi egyenruhán! (Az 1944 októberében megalakult elit seregest, a Szent László hadosztály alakulatemblémájának viselését ugyanakkor – bizonyára a csapatszellemre gyakorolt pozitív hatása miatt – megtűrték, sőt a hadosztály alakulatainál központilag osztották ki a jelvényeket.⁷⁵)

Az első világháború „jelvénybőségéhez” képest korszakunkban meglehetősen kevés alakulatnak készült jelvénye, amely részben a fenti tiltással magyarázható. A fennmaradt alakulatjelvények közül a különösen látványos repülőszázad-jelvények alkotják a legnagyobb csoportot. Ezeket a zománcozott gomblyukjelvényeket egyébként – minden tiltás ellenére – korabeli fényképeken gyakran felfedezhetjük a Magyar Királyi Honvéd Légierő (és a német Luftwaffe) tagjainak egyenruháján. Érdekes, hogy a munkaszolgálatos alakulatok – elsősorban 1940-ben készült – jelvényei szintén számottevő csoportot alkotnak az alakulatjelvények között.

Bár jórészt az érintett korszak határain kívül esik, az alakulatjelvények tárgyalása kapcsán mégis említést érdemel a történelmi személyekről elnevezett csapattek jelvényeinek témaköre. 1930-ban, Horthy Miklós kormányzóvá választásának 10. évfordulója alkalmából, a honvédelmi miniszter előterjesztést tett az államfőnek a Magyar Királyi Honvédség gyalogezredeinek, kerékpáros zászlóaljainak, huszárezredeinek, tüzérosztályainak és utász zászlóaljainak magyar (had)történelmi személyekről történő elnevezésére. A kormányzó az előterjesztést elfogadta, s 1930. február 28-án kelt elhatározásával elrendelte, hogy a honvédség említett csapattekjei – a hadrendi szám megtartása mellett – történelmi személyek neveit vegyék fel.⁷⁶ A névadók szellemének méltó ápolása érdekében az alakulatok ettől kezdve évente ezrednapot rendeztek, s több helyen az átnevezés nyomán különféle numizmatikai emlékek készíttetésére is sor került. Az emlékérmek,

⁷³ HL HM Elnökség II. tétel 23.184/1943. sz. 1. sz. betétlap. Idézi Sallay, 2005/1. 219.o.

⁷⁴ Uo. 2. sz. betétlap. Idézi Sallay, 2005/1. 219. o.

⁷⁵ A Szent László hadosztály katonái írták... (Jegyzet) [I. kötet.] Összeállította és írta: dr. Farkas Jenő. [Gödöllő, 2003.] 57., 66., 95., 112. o.

⁷⁶ HK LVII. évf. 6. sz. 1930. március 1. 51–52. o. 3000/elnökség.–1930. sz. körrendelet.

emlékplakettek és sportérmek mellett egyes csapatostek – hivatalosan nem viselhető – jelvényeket is gyártattak katonáik összetartozás-érzésének erősítésére.

E jelvények datálása meglehetősen nehéz, jobbára azonban az 1930-as években gyártottak azokat. Ezt – áttételesen – papír alapú dokumentumok támasztják alá. Mivel hivatalos viselésükre nem volt lehetőség, ugyancsak nehéz volna megállapítani, hogy a jelvények meddig voltak „használatban.” Ebből a szempontból elméletileg 1945-öt, a Magyar Királyi Honvédség megszűnésének évét lehet kronológiai végpontként meghatározni, a téma említése jelen munkában ezért indokolt. Ismertek a m. kir. „József nádor” 2. honvéd gyalogezred, a m. kir. „Nagy Lajos király” 6. honvéd gyalogezred, a m. kir. „Báthori István” 7. honvéd kerékpáros zászlóalj, a m. kir. „I. Ferenc József – jász kun” 1. honvéd huszárezred, a m. kir. „Nádasdy Ferenc” 3. honvéd huszárezred, a m. kir. „Hadik András” 4. honvéd huszárezred és a m. kir. „Bem József” 1. honvéd lovas tüzérsztály jelvényei, némelyik alakulaté többféle változatban is.

Az alakulatjelvényeket emléktárgyak díszítésére is széles körben felhasználták.

A leventemozgalom jelvényei a második világháború idején

A honvédelemről szóló 1939:II. törvencikk a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventemozgalomban való részvételt a 12–23 éves korosztály számára. A törvény végrehajtására vonatkozó utasítás a leventék jelvényviseléséről is rendelkezett. Ezek szerint a leventeifjak „csak a rendszeresített levente- és levente-próbajelvényeket, a kitüntetések jelvényeit, a vitézi jelvényt, a cserkészjelvényt és a sportérmeket viselhetik. [...] a felsorolt jelvényeken felül más jelvényt (politikai, polgári, társadalmi egyesület stb. jelvényét) a kötelező leventeképzés alatt és leventeegyesületi tevékenységük közben nem viselhetnek.”⁷⁷ A leventesapka elejére és a leventezubbonyra tűzhető, pajzs alakú leventejelvényeknek számos változata létezett, amelyek külalakjukban – részint rendeltetésüknek, részint a gyártók sokféleségének köszönhetően – jelentősen eltértek egymástól. Ezeket a jelvényeket a levente egyenruházat tartozékainak tekinthetjük.

1941. augusztus 1-jével az ifjúság honvédelmi nevelése és testnevelése országos szinten egységes vezetés és irányítás alá került. Ezzel a leventemozgalom átszervezése is megkezdődött. A haderőn kívüli kiképzés feladatát is ellátó leventeintézmény keretein belül vízi és műszaki, híradó, gyorslevente, ejtőernyős és repülő kiképzés indult meg, s ennek megfelelő alakulatok is felállításra kerültek.⁷⁸ A különleges kiképzésben részesült leventék a felkészítő tanfolyamok végén próbára jelentkeztek, amelynek sikeres teljesítése esetén a megfelelő kiképzési jelvényeket ítélték oda számukra. A sikeres vízi és műszaki kiképzést követően vízi és műszaki ügyességi jelvényt, a híradó szakkiképzésben részesültek híradólevente-jelvényt, a gépjárművezető kiképzésben részesültek gyorslevente-jelvényt, a haderőn kívüli repülő előképzésben részt vettek pedig repülő-, repülőhíradó- és ejtőernyőslevente-jelvényt viselhetek.⁷⁹

⁷⁷ A honvédelmi törvény. Magyarázatos kiadás. Budapest, 1942. 35. o.

⁷⁸ Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből. (1941. VIII. 1 – 1943. VII. 30.). MKSz 1943/8. sz. 406., 409–410. o.

⁷⁹ A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Budapest, 1943. 78–95. o.

Az 1941-es átszervezést követő egyik újítás, a leventepróba-rendszer értelmében a kiképzés során tanult elméleti és gyakorlati ismeretekről a fiataloknak az egyes korcsoportokra megszabott próba kiállításával kellett bizonyosságot tenniük. Összesen négy leventepróba volt. Az újoncpróba kiállása után (ez a 12. életévre esett) a leventeújonc fogadalmat tett, ezzel jogosulttá vált a leventejelvény viselésére és a leventeapród elnevezésre – tehát a leventeintézmény teljes jogú tagja lett. A leventeapród-próba (a 15. életévben), az ifjúlevente-próba (a 18. életévben) és a honvédpróba (a katonai szolgálatra való bevonulás napjáig) sikeres teljesítéséért különféle próbajelvények jártak.⁸⁰ A honvédpróbanak „kiváló”, „jó” és „megfelelő” fokozatai voltak, amelyet a jelvényen megfelelő számú csillag jelzett. A honvédpróba-jelvényeket a leventék később a tényleges katonai szolgálat idején is viselhették az egyenruhán, sőt, a próba eredményétől függően a jelvények tulajdonosai bizonyos kedvezményekben (jobb egyenruha, kimaradási és eltávozási engedély) is részesültek. Erről egy 1943 augusztusában kiadott honvédelmi miniszteri rendelet is beszámolt.⁸¹

A leventemozgalom terén kifejtett eredményes munkásság jutalmazására több fokozatú levente díszjelvény került rendszeresítésre. Az I. osztályú levente díszjelvényt az ifjúság honvédelmi nevelésének és testnevelésének országos vezetője, az alacsonyabb osztályokat a leventék országos parancsnoka adományozta dicséző elismerésként.⁸² Az 1942. augusztus 3-án kelt rendelettel létrehozott levente díszjelvény(ek)hez a honvédelmi miniszter 1943. január 26-án rendszeresített igazolvány-nyomatványokat.⁸³ Egy korabeli német forrás szerint a jelvényeket elsősorban meghatározott időtartamú, a leventeképzés terén kifejtett tevékenység alapján adományozták: az I. osztályt 15, a II. osztályt 10, a III. osztályt 5 évi szolgálatért. Másrészt – ugyanezen forrás szerint – a jelvényeket a leventemozgalom körül szerzett általános érdeméért is oda lehetett ítélni, magyar állampolgárok és a külföldi ifjúsági mozgalmak vezetői részére egyaránt.⁸⁴

1943 márciusában került sor hadiárva-leventejelvény rendszeresítésére a hadiárva leventefjak megkülönböztetésére és kitüntetésére.⁸⁵ Ennek célja – a korabeli megfogalmazás szerint – az volt, hogy „egyrészt a hadiárvasors keserűségét csökkentse, másrészt a hősök dicsőségét hirdetve az ifjúságot a magyar hősi erények követésére sarkallja.”⁸⁶ A jelvény tulajdonosa a leventeéletben különféle kedvezményekben részesülhetett. 1944 szeptemberében a hadiárva-leventejelvény elnyerésére való jogosultságot a leventeányokra, valamint a hősi halottak törvénytelen vagy fogadott gyermekeire is kiterjesztették.⁸⁷

1944 szeptemberében a honvédelmi miniszter leventenevelő tiszti jelvényt rendszeresített „a szakszolgálatos tisztek állománycsoportja leventenevelő szakmájának hivatásos állományába tartozó tisztjei részére.”⁸⁸

⁸⁰ A levente-újonc és a levente-apród szolgálata. Budapest, 1942. 3–7. o.

⁸¹ HK LXX. évf. 39. sz. 1943. szeptember 15. 654. o. 134.662/eln. 40. e.–1943. sz. körrendelet.

⁸² Két év a honvédelmi nevelés és az átszervezett testnevelés történetéből. (1941. VIII. 1 – 1943. VII. 30.). MKSz 1943/8. sz. 410. o.

⁸³ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 80. o. 740.655/40. e.–1942. sz. körrendelet.

⁸⁴ Abzeichen der Levente-Jugend. *Deutsche Uniformen-Zeitschrift*, 1944/12. sz. 1944. december. 3. o.

⁸⁵ HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 176–178. o. 132.055/eln. 40. k.–1943. sz. körrendelet.

⁸⁶ *Szebb jövőt!* III. évf. 18. sz. 1943. május 1. 5. o.

⁸⁷ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 143.450/eln. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

⁸⁸ HK LXXI. évf. 38. sz. 1944. szeptember 13. 561. o. 144.150/eln. 40. e.–1944. sz. körrendelet.

A jelvények tervezői és gyártói

A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalmak jelvényeit a korszak ismert rendjel- és jelvénykészítői állították elő. Erre utaló jelzéseket elsősorban a nem hivatalos jelvények hátlapján találhatunk. A gyártók között volt Berán Nándor iparművész, Berényi Lajos Első Magyar Tüzzománc-jelvénygyára, Boczán Károly jelvénykészítő kereskedő, Gál Dezső fémáru gyára, Jerouschek K. (?) rendjel- és tüzzománc-jelvénykészítő, Ludvig József éremverő műintézete és bronzműáru gyára, Morzsányi József jelvény-, érem-, katonai rendjel- és díszműkészítő és kistétényi Walther E. (?) éremverő és zománcjelvény-készítő is.

A tervezőkről jóval kevesebbet tudunk. Néhány alakulatjelvény esetében a grafikai előkészítést a csapat valamely ügyes kezű, művészi érzékkel megáldott katonája végezte, a legtöbb esetben azonban sajnos nem maradt fenn a tervezésre vonatkozó információ, s magukon a tárgyakon csak a legritkább esetben találunk mesterjelzést.

A magyar katonai jelvények szimbólumai, 1938–1945

A jelvények a rajtuk alkalmazott szimbólumok által fejezik ki viselőik hovatartozását, közvetítik üzenetüket a külső szemlélő felé. Egy-egy katonai jelvény akár az általa megkülönböztetett alakulat attribútumává is válhatott. Így volt ez a Szent László hadosztály esetében,⁸⁹ az ejtőernyős alakulat(ok) esetében és erről tanúskodik egy 1942-ben nyomtatásban megjelent haditudósítói beszámoló is, amely a m. kir. 14. honvéd kerékpáros zászlóalj keleti hadszíntéren folytatott harcairól adott számot:

„A 14. kolozsvári halálfejes kerékpáros zászlóalj nem szűkölködik a harci eseményekben. Amióta *Bartha* alezredes parancsnokságával átlépték a Tatárhágót, kevés ilyen nyugalmas vasárnapjuk volt, mint ez a mai. A zászlóalj érte el elsőnek a kárpátaljai bevonulás idején a történelmi határt. Kormányzói szalagot kaptak akkor jutalmul és jelvényül a halálfejet. Úgy látszik, nem hiába választották maguknak a meztelen koponyát: halálos elszántással küzdöttek végig magukat Ukrajnán, a Dnyeper vonaláig. [...] Jó lesz korán lepihenni, mert holnap tovább megy a zászlóalj. Újabb feladat, újabb küzdelem és újabb dicsőség vár a halálfejes kerékpárosokra.”⁹⁰

Sajnos nem ismert, hogy a halálfejes jelvényt milyen formában viselték a kolozsvári katonák – talán nem is egyenruhájukon, hanem kerékpárjukon jelent meg az emberi koponya képe. A fenti idézet mégis jó példa arra, hogyan válhat egy alakulat megkülönböztető jelzése, hatásos képi megfogalmazásnak köszönhetően, az adott csapat elsődleges azonosítójává.

A tárgyalt korszak magyar katonai jelvényeinek egyik meghatározó jelképe a magyar Szent Korona volt, amelyet a nemzeti hovatartozás jelölésére használtak. Gyakran vele együtt szerepelt a magyar címerpajzs vagy annak egyes elemei. Ugyancsak jellegzetes magyar szimbólum a több jelvényen megjelentetett turulmadár.

⁸⁹ A szovjetek – a lovagszent László király attribútumaként számon tartott alabárdot ábrázoló jelvényük nyomán – „bárdos brigantiként” emlegették a hadosztály katonáit. HL Tanulmánygyűjtemény 2598. sz. Lajos Árpád: Hadtörténelmi visszaemlékezéseim II. Szent László hadosztály. 13–14. o.; *Martin Kornél – Ugron István*: Fejezetek a Szent László hadosztály történetéből. *Hadtörténelmi Közlemények* 1995/3. sz. 96. o.

⁹⁰ *Dr. Gábor Áron – Hunt Béla – Jagüts József – dr. Kapu Rezső – Koroda Miklós – Lovik Károly*: Hat haditudósító a vörös fronton. Budapest, é. n. [1942.] 129–130., 134. o.

Igen népszerű volt a jelvények megálmodói körében a szárnymotívum. A gyorsaságot jelképező kiterjesztett szárnyak a „levegő katonái” (a légierő tagjai és az ejtőernyősök) és a gyorsanmozgó csapatoknál szolgálók (a gyorsfegyvernem csapatnemeihez tartozók és a rohamtüzérek) részére tervezett jelvényeket egyaránt meghatározták. Számos korabeli jelvény markáns elemeként jelent meg a halálfej, ami a különösen veszélyes szolgálatot ellátó alakulatok megkülönböztető jelzése volt. A tölgylevelek, a kard és a rohamisak, mint általános katonai jelképek, a legkülönbözőbb jelvényeken szerepeltek.

Első világháborús hagyományok nyomán a határvadász alakulatok tagjai vadászkürtöt, a hegyi csapatok katonái havasi gyopárt varrtak sapkájukra. Érdekességként említhetjük még a Magyar Királyi Honvéd Légierő – kitzúzó formájában is létező – századjelvényeit, amelyek állatokat, mesefigurákat, természetfeletti lényeket ábrázoltak.

Az elvont szimbólumok mellett a jelvényeken megjelentek a fegyver- és csapatnemekre utaló harceszközök, felszerelési tárgyak is – olykor realista, máskor stilizált ábrázolással. A páncélosok jelvényein harckocsi, páncélgépgyű, páncélgépkocsi; a tüzérekén ágyúcső, töltővessző és ágyúgolyók; az ejtőernyős jelvényeken ejtőernyő-kupola; a munkaszolgálatos alakulatjelvényeken ásó és csákány tölt be központi helyet.

A jelvények szimbólumértékéről tanúskodnak – többek között – az azokkal díszített síremlékek, emlékművek, emléktáblák és dísztárgyak. Ezek egyértelműen igazolják, hogy a csapatnem- és alakulatjelvények a testületi szellem elsődleges kifejezői voltak.

Az 1940-es évek első felében rendszeresített magyar katonai jelvények közül képi források által igazolhatóan a határvadászok vadászjelvényét és a sportügyességi jelvények egyes fokozatait még az 1945 elején felállított „demokratikus” hadseregben is viselték. Ennek az érdekes jelenségnek a magyarázata a vadászjelvény esetében abban keresendő, hogy azon sem a királysági államformára utaló szimbólum (Szent Korona), sem olyan kedvezőtlen megítélés alá eső jelkép nem szerepelt, mint például a második világháborús magyar elitalakulatok jelvényeiben domináns halálfej-motívum; míg a sportügyességi jelvények elnyerése politikától és harci cselekményektől teljesen független volt, így azok kizárólag a sport terén elért eredményeket tükrözték. A sportjelvények esetében ugyanakkor a Szent Korona ábrázolása 1945-től problematikusnak minősült, ezért fordulnak elő olyan példányok, amelyekről a magyar királyi korona képét más-más módszerekkel eltávolították!

Igazolványok, papír alapú emlékek

Számos jelvényhez egyszerű kivitelű, kártya formátumú, viselésre jogosító igazolvány tartozott. Ismerünk az ejtőernyős csapatjelvényhez, a sportügyességi jelvényekhez, a teljesítményjelvényekhez és a magyar 1. tábori páncélos hadosztály 1943-as téli harcainak emlékjelvényéhez kiállított igazolványokat. (A két háború között rendszeresített és a tárgyalat korszakban is adományozott ügyességi jelvényekhez, illetve a második világháborús haditettekért vitézzé avatottak vitézi jelvényéhez is adtak oklevelet, illetve igazolványt.) Az 1944-es ügyességi jelvények adományozását szabályozó utasítástervezet⁹¹

⁹¹ Utasítás az ügyességi jelvények adományozásához. (Tervezet) Budapest, 1944. 63. o.

és a hadiárva-leventejelvényt rendszeresítő körrendelet⁹² ugyancsak közölt igazolvány-mintákat, míg a levente díszjelvényekhez külön rendszeresítettek igazolványt.⁹³

*Nagy honvéd sportügességi jelvény viselésére jogosító igazolvány
Szendrő Miklós főhadnagy részére.
M. kir. pécsi IV. honvéd hadtestparancsnokság, 1943. november 1.*

Bizonyos katonai jelvények képe díszítő motívumként megjelent egyes alakulatok által kiadott képeslapokon, okleveleken is, de olykor levélpapírok díszítésére is felhasználták a jelvénygrafikákat. Az előbbi esetre példa az ejtőernyőslevente-jelvény ábrázolása a kassai ejtőernyőslevente-szakas levelezőlapján, illetve a 2. gépkocsizó dandár parancsnokának dicsőre elismerése, fejlécében a dandár jelvényével; utóbbira az 1. ejtőernyős zászlóalj katonái által használt levélpapír, amelyen az ejtőernyős ügyességi jelvény dombornyomásos képe látható.

*

Végezetül szükséges néhány szóval kitérni a jelvények nevének írásmódjára. Leginkább a téma nem kielégítő tudományos feldolgozottságával magyarázható, hogy a jelvények helyesírását nem szabályozták megfelelően hivatalos előírások. Míg a kitüntetések és a díjak nevének írásmódjára nézve irányadóak a hatályos helyesírási szabályok, addig a jelvényekkel kapcsolatban mindez nem mondható el. Mind a korabeli forrásokban, mind a rendelkezésre álló mai szakirodalomban többféle írásmóddal találkozhatunk: kis- és nagy kezdőbetűvel, kötőjellel és anélkül írt változatokkal egyaránt. Fontos tehát megjegyezni, hogy jelen tanulmányban (hagyományteremtő szándékkal) egységesen kisbe-

⁹² HK LXX. évf. 12. sz. 1943. március 10. 176–178. o. 132.055/eln. 40. k.–1943. sz. körrendelet. 3. sz. melléklet.

⁹³ HK LXX. évf. 7. sz. 1943. február 11. 80. o. 740.655/40. e.–1942. sz. körrendelet.

tüvel és kötőjel nélkül írjuk a katonai jelvények nevét, s a kitüntetések helyesírására vonatkozó szabályokat egyedül a Légoltalmi Jelvény esetében alkalmazzuk, mivel az inkább tekintendő kitüntetésnek, mint jelvénynek. Itt kell megemlíteni azt is, hogy a Vitézi Szervezet (később Rend) jelvényét több, kitüntetésekkel foglalkozó munka tulajdonnévként, nagy kezdőbetűvel írja (Vitézi Jelvény), holott a szervezet jelvénye nem kitüntetés, hanem kizárólag a rendtagság látható jele volt. Tanulmányunkban tehát a „vitézi jelvény” írásmódot használjuk.

Gergely Pál Sallay

THE SCHEME OF THE BADGES OF THE ROYAL HUNGARIAN ARMED FORCES
AND THE LEVENTE YOUTH, 1938–1945

Summary

As the legal restrictions of the Trianon Peace Treaty (1920) on the development of the Hungarian armed forces were lifted in 1938, several new (or previously hidden) branches of the Royal Hungarian Armed Forces were officially established. The structural changes necessitated the supervision and reorganisation of the system of Hungarian military insignia, too. An official position was taken that the various branches of the services had to be distinguished by the use of badges, which was also meant to strengthen the *esprit de corps*.

Until the end of the Second World War, various troop, qualification and service insignia were instituted in *The Defence Gazette*: the Parachute Troop and Qualification Badges, the Border Guard Troop Badge and the Mountain Troops' Cap Badge (which also served as a troop badge temporarily) were introduced in 1940. Although not officially authorised, the Troop Badges of the War Correspondents and the Assault Artillery, as well as the Pilot's Badge and the Observer's Badge of the Royal Hungarian Air Force were also worn on the military uniform. The troop badges of the Armoured Troops (tank units, armoured car units, motorised infantry, etc) had not been officially instituted either, although there was no objection to them in the Ministry of Defence and several soldiers did wear them during the war. The Badge for Border Guard Post Commanders, which was to be worn when on duty, was instituted in 1942, similarly to the Badges for the Field Gendarmerie and the Troop Gendarmerie, which had to be displayed by military policemen when on patrol. A separate group of military badges, established in 1942, comprised the Sports Badges, which reflected the achievements of their owners in the field of sports. In 1943, the circle of those that were entitled to receive and wear the Sports Badges was extended to the members of the Gendarmerie.

When reorganising the structure of Hungarian military insignia, qualification badges of the rank and file (such as the Expert Rifleman's Badge, the Cavalryman's Badge, the Gunner's Badge, etc) were considered as an outstandingly important issue. The qualification badges of the Royal Hungarian Army had been inherited from the armed forces of the Austro-Hungarian Monarchy, and by the end of the 1930s, their scheme had been modified several times and their number had increased significantly. By order of the Minister of Defence, the number of the badges had to be decreased. The elaboration of the new structure of qualification badges had been completed by 1944 only, but no official institution of the badges had happened until the end of the Second World War. The badges were made of aluminium, due to the shortage of raw materials, like brass.

The coup of the Arrow Cross Party (the Hungarian Nazis) on 16 October 1944 had an apparent impact on the system of Hungarian military badges. New qualification badges for the members of the Royal Hungarian Armed Forces were instituted in November 1944. The establishment can be regarded as a means of boosting the morale of the fighting forces on the one hand, and as an at-

tempt to apply the German system of special qualification badges in Hungary, on the other. The insignia could be awarded to officers, NCOs and other ranks, retroactively as from 26 June 1941, the day that a state of war took effect between Hungary and the Soviet Union. The badges were stamped out of aluminium and pictured the military action that the individual was required to perform in order to acquire the insignia.

Non-official (unit) badges were only authorised to be worn in plain clothes by soldiers in the period. German, Italian, Bulgarian and Croatian military badges, awarded to several members of the Royal Hungarian Armed Forces, however, were legitimately displayed on the military uniform during the war years.

A number of qualification badges were instituted for the members of the *Levente* Youth, a Hungarian pre-military organisation for those aged 12 to 23. Some of the badges could be worn on the military uniform later.

Beside their identification function, the military badges also represented the *esprit de corps* and the pride of the soldiers in the elite units, and were also used as symbols by the troops. A dominant emblem of the Hungarian military badges of the period is the Hungarian Holy Crown, the indicator of nationality, but other elements of the Hungarian coat-of-arms were also displayed on some insignia. A further characteristic symbol of the badges is the *turul*, the mythical eagle of the ancient Hungarians. The outspread wings, representing speed, were an outstandingly popular motif of military badges, especially those of the air force, paratroopers and the motorised troops. The human skull was another striking symbol of the insignia, distinguishing the soldiers of units that saw extremely dangerous service. Members of the border guard units wore a hunting horn-shaped badge; soldiers of the mountain troops attached edelweiss on their caps. General military symbols, such as oak leaves, swords and steel helmets too were featured on various badges.

Gergely Pál Sallay

LE SYSTÈME DES INSIGNES DE L'ARMÉE ROYALE HONGROISE
ET DU MOUVEMENT »LEVENTE«, 1938–1945

Résumé

Après la levée, en 1938, des obstacles juridiques internationaux au développement des forces armées hongroises, de nombreuses catégories d'armes nouvelles ou jusqu'alors dissimulées ont été officiellement créées au sein de l'armée royale hongroise. Les changements dans l'organisation ont nécessairement conduit à la révision et à la réforme des systèmes des insignes militaires hongrois. Au sens de la position officielle établie, les différentes armes devaient être distinguées les unes des autres au moyen d'insignes et ce, pour renforcer la cohésion des troupes.

Jusqu'à la fin de la seconde guerre mondiale, de différents insignes de troupes, d'adresse, de service et de sport ont été introduits par leur publication au Journal officiel de l'Armée: en 1940, l'insigne de troupe et d'adresse des parachutistes, l'insigne des troupes garde-frontières, ainsi que l'insigne de casquette pour montagnards qui servait aussi d'insigne d'arme provisoire. Même s'ils n'étaient pas officiellement introduits, les insignes des reporters de guerre et des troupes d'artillerie d'assaut ont également apparu sur les uniformes, alors que dans l'armée de l'air on continuait de porter les insignes déjà existants des pilotes et des observateurs. Apparus également sur les uniformes, les insignes de troupes des armes rapides (chars, blindés, tireurs motorisés, etc.) n'ont pas été introduits officiellement non plus, mais leur utilisation n'a pas soulevé d'objection au Ministère de la Défense. En janvier 1942 ont été introduits l'insigne des chefs de poste des gardes-frontières à porter en service, ainsi que l'insigne des gendarmes de campement et de troupe à porter pendant leurs services de patrouille. Introduits en 1942, les insignes d'adresse sportive décernés

aux soldats pour leurs résultats sportifs constituait une famille d'insignes à part. En vertu d'une décision prise en 1943, les membres de la gendarmerie pouvaient également obtenir et porter ces insignes.

Dans la réglementation relative aux insignes de l'armée hongroise, les insignes d'adresse occupaient une place privilégiée (par ex. insignes des tireurs d'élite, des cavaliers, des pointeurs, etc.). Hérité de l'armée de la Monarchie austro-hongroise et utilisé avec de nombreuses modifications à l'époque de Horthy, le système des insignes d'adresse s'est considérablement élargi pour la deuxième moitié des années 1930. Aussi le ministre de la défense a-t-il ordonné de réduire leur nombre. Toutefois, il a fallu attendre 1944 pour la mise en place du nouveau système des insignes d'adresse. En raison de la pénurie de matières premières due à la guerre, les insignes ont été fabriqués en aluminium.

La prise de pouvoir par les croix fléchées le 16 octobre 1944 a sans conteste influé sur le système des insignes militaires hongrois. A la fin de novembre 1944, des »insignes au mérite« ont été introduits pour les militaires de l'armée hongroise. La création d'insignes visait à renforcer l'esprit combatif d'une part et à »transposer« le système des insignes militaires allemands décernés pour les performances individuelles d'autre part. Pour l'attribution de ces insignes, les mérites antérieurs ont également été pris en compte de manière rétroactive jusqu'au 26 juin 1941. Les insignes faits en aluminium représentaient l'acte à l'origine de leur attribution.

Les insignes (d'unité) non officiels de l'époque ne pouvaient être portés que sur des habits civils. Toutefois les insignes militaires allemands, italiens, bulgares et croates décernés à de nombreux militaires de l'armée royale hongroise ont pu être épinglés sur l'uniforme durant la période traitée.

La tranche d'âge des 12–23 ans a participé à une préformation militaire nommée mouvement »Levente«. Pour les membres de l'organisation, de nombreux insignes de formation ont été introduits dont certains pouvaient être également portés plus tard sur l'uniforme militaire.

Utilisés par les troupes aussi comme des symboles, les insignes militaires représentaient non seulement l'appartenance, mais également l'esprit de corps. La Sainte Couronne, l'un des symboles majeurs des insignes militaires hongrois dans la période traitée, exprimait l'appartenance nationale. Elle était souvent accompagnée du blason hongrois ou de certains éléments de celui-ci. Présent sur plusieurs insignes, l'oiseau touroul faisait également partie des symboles hongrois caractéristiques. Le motif d'ailes était très populaire parmi les concepteurs d'insignes. Symbole de la rapidité, les ailes déployées étaient un motif déterminant des insignes conçus pour les militaires de l'armée de l'air, les parachutistes et les unités de déplacement rapide. La représentation du crâne humain (tête de mort) était un motif marquant de nombreux insignes d'époque surtout en tant que signe distinctif des unités exposées à des missions particulièrement dangereuses. Les militaires des unités garde-frontières et de montagne cousaient respectivement un cor de chasse et un edelweiss sur leurs casquettes. En tant que symboles militaires généraux, les feuilles de chaîne, l'épée et le casque étaient représentés sur les insignes les plus divers.

Gergely Pál Sallay

DAS SYSTEM DER ABZEICHEN DER KÖNIGLICHEN UNGARISCHEN HONVED-ARMEE
UND DER JUNGMANNSCHAFTS-ORGANISATION LEVENTE, 1938–1945

Resümee

Nachdem im Jahre 1938 die internationalen rechtlichen Hindernisse aus dem Weg der Förderung der ungarischen bewaffneten Kräfte geräumt waren, entstanden zahlreiche neue, bzw. bis dahin nur verborgen existierende Waffen- und Truppengattungen offiziell im Rahmen der Königlichen Ungarischen Honved-Armee. Die organisatorischen Veränderungen machten auch die

Überprüfung und Erneuerung des Systems der ungarischen Militärabzeichen notwendig. Es bildete sich der offizielle Standpunkt heraus, dass die einzelnen Truppengattungen mit Abzeichen voneinander unterschieden werden müssten, um auch damit den Mannschaftsgeist zu stärken.

Bis zum Ende des Zweiten Weltkriegs wurden im *Hovédségi Közlöny* (Mitteilungen der Armee) verschiedene Truppen-, Tüchtigkeits-, Dienst- und Sportabzeichen eingeführt: 1940 das Truppen- und Tüchtigkeitsabzeichen für Fallschirmjäger, das Grenzfänger-Truppenabzeichen, bzw. das Gebirgstruppen-Mützenabzeichen, das auch als zeitweiliges Truppengattungs-Abzeichen fungierte. An den Uniformen erschienen auch – obwohl sie nicht offiziell eingeführt wurden – das Truppenabzeichen der Kriegsberichterstatte und der Sturmartilleristen, während bei der Luftwaffe auch weiterhin das von früher her bekannte Piloten- und Militärbeobachter-Abzeichen getragen wurde. Auch die Truppengattungs-Abzeichen der Schnellwaffengattung (Panzerwagenfahrer, Panzerkampfwagenfahrer, Kraftwagen-Schützen, usw.) wurden ebenfalls nicht offiziell eingeführt, es gab jedoch keine Einwände gegen diese im Ministerium für Landesverteidigung, ja sie erschienen sogar auf den Uniformen. Im Januar 1942 wurde das Grenzfänger-Wachkommandanten-Abzeichen eingeführt, das von den Dienst habenden Grenzfänger-Wachkommandanten getragen wurde. bzw. das Feldgendarm- und Truppengendarm-Abzeichen, das von den Feldgendarmen und Truppengendarmen während des Streifendienstes zu tragen war. Eine eigene Abzeichenfamilie bildeten die im Jahre 1942 eingeführten Sporttüchtigkeits-Abzeichen, die die im Sport erzielten Ergebnisse der Armeemitglieder zum Ausdruck brachten. Im Jahre 1943 wurde der Kreis derjenigen, die zum Erwerb, bzw. zum Tragen des Abzeichens berechtigt sind, auf die Mitglieder der Gendarmerie ausgedehnt.

Bei der Regelung der Abzeichenfragen der ungarischen Honved-Armee hatten die Tüchtigkeitsabzeichen, die den Mitgliedern der Mannschaft gegeben werden konnten, eine besondere Rolle (z. B. Scharfschützen-Abzeichen, Reiterabzeichen, Artillerie-Richtschützen-Abzeichen, usw.). Das System der Tüchtigkeitsabzeichen, das von den Streitkräften der Österreichisch-Ungarischen Monarchie vererbt und in der Horthy-Ära mit zahlreichen Modifizierungen, aber bis zuletzt verwendet worden war, wurde bis zur zweiten Hälfte der 1930er Jahre in bedeutendem Maße ausgedehnt. Deshalb ordnete der Minister für Landesverteidigung die Reduzierung der Abzeichenzahl an. Die detaillierte Ausarbeitung des neuen Systems der Tüchtigkeitsabzeichen erfolgte erst 1944. Die Abzeichen waren aus Aluminium gefertigt, was auf den Mangel an Rohstoffen in der Kriegszeit zurückzuführen ist.

Die Machtübernahme der Pfeilkreuzler am 16. Oktober 1944 hatte zweifelsohne einen entscheidenden Einfluss auf das System der ungarischen Militärabzeichen. Ende November 1944 wurden für die Mitglieder der ungarischen Honved-Armee „Leistungsabzeichen“ eingeführt. Die Schaffung dieser Abzeichen sollte einerseits den Kampfgeist stärken, andererseits war dies ein Versuch der „Einbürgerung“ des Systems der deutschen, für individuelle Leistungen vergebaren Militärabzeichen. Bei der Vergabe der Abzeichen wurden auch frühere Verdienste in Betracht gezogen, und zwar rückwirkend bis zum 26. Juni 1941. Die aus Aluminium gefertigten Abzeichen stellten die Kampfhandlung dar, die durchgeführt werden musste, um das Abzeichen zu erhalten.

Die inoffiziellen (Verbands-) Abzeichen der Ära durften von den Soldaten ausschließlich auf der Zivilkleidung getragen werden. Zahlreichen Angehörigen der Königlichen Ungarischen Armee wurden deutsche, italienische, bulgarische und kroatische Militärabzeichen verliehen, die die Besitzer in der behandelten Zeitspanne offiziell an ihren Uniformen anbringen durften.

Die Altersgruppe zwischen 12 und 23 Jahren nahm an einer militärischen Vorschulung teil, die den Namen Jungmannschafts-Bewegung *Levente* trug. Für die Mitglieder der Organisation wurden zahlreiche Ausbildungsabzeichen eingeführt, von denen manche später auch auf der Soldatenuiform getragen werden durften.

Die Militärabzeichen spiegelten über den Ausdruck der Zugehörigkeit hinaus auch den Gemeinschaftsgeist wider und wurden von den Truppen als Symbol verwendet. Ein bestimmendes Symbol der ungarischen Militärabzeichen der besprochenen Zeit war die ungarische Heilige Krone, die zur Kennzeichnung der nationalen Zugehörigkeit verwendet wurde. Zusammen mit der Heiligen Krone wurden oft auch das ungarische Wappenschild, oder einzelne Elemente dieses verwendet. Ebenfalls ein charakteristisches ungarisches Symbol ist der auf mehreren Abzeichen verwendete Turulvogel, ein mythologisches Wesen aus den Urzeiten. Sehr beliebt unter den

Schöpfern der Abzeichen war das Flügelmotiv. Die ausgebreiteten Flügel, die die Schnelligkeit symbolisierten, bestimmten die Abzeichen bei den Mitgliedern der Luftwaffe, der Fallschirmjäger und der Schnellbewegungstruppen. Ein markantes Element zahlreicher zeitgenössischer Abzeichen war auch die Darstellung des menschlichen Schädels (Totenkopf), der ein Unterscheidungsmerkmal derjenigen Verbände war, die einen äußerst gefährlichen Dienst hatten. Die Mitglieder der Grenzjägerverbände nähten ein Jagdhorn, die Soldaten der Gebirgstruppen einen Enzian an ihre Mützen. Eichenblätter, Schwert und Sturmhelm waren als allgemeine Militärsymbole auf den unterschiedlichsten Abzeichen vertreten.

Гергей Пал Шаллаи

ВЕНГЕРСКАЯ КОРОЛЕВСКАЯ АРМИЯ И СИСТЕМА ЗНАЧКОВ ЧЛЕНОВ
ДОПРИЗЫВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ „ЛЕВЕНТЭ,” 1938–1945 ГГ.

Резюме

После того, как в 1938 году были устранены юридические препятствия международного масштаба на пути развития венгерских вооруженных сил, был создан ряд новых, до сего времени лишь скрытно существовавших видов вооруженных сил и родов войск в рамках венгерской королевской армии. Штатно-организационные изменения вызвали необходимость пересмотра системы венгерских армейских военных значков и обновление их. Сложилась официальная точка зрения, согласно которой отдельные рода войска необходимо различать друг от друга с помощью специальных символов, знаков, что также должно было содействовать укреплению боевого духа войск.

До конца второй мировой войны в Гонведском Вестнике были установлены и опубликованы различные войсковые, служебные, спортивные символы, знаки и различные значки ловкости, как-то: в 1940 году – эмблема парашютных войск и значок ловкости, знак пограничных войск, а также горный значок на шапку (фуражку), который временно функционировал также как эмблема рода войск. Появился также на военной форме – хотя официально не был принят в систему – значок военных корреспондентов и эмблема штурмовой артиллерии, в то время как в военной авиации и далее продолжали существовать известные еще с более ранних времен выпел пилота и значок наблюдателя. Хотя войсковые значки официально не были введены в систему обмундирования механизированных родов войск (танкисты, водители БТР, стрелки механизированных войск и т.д.), Министерство Обороны не имело против этого возражений, и значки появились на военной форме личного состава. В январе 1942 года принимается на оснащение значок командира караула, который носят пограничники-командиры караулов, принят в систему вооружения также значок полевой и войсковой жандармерии, носимый в караульной мундше начальниками полевой и войсковой жандармерии. Особое семейство знаков составляли значки, которые присваивались членам гонведской армии за спортивные достижения. В 1942 году были приняты в систему значки, которыми награждались гонведы, достигшие высоких результатов в спорте. В 1943 году круг гонведов, имевших право на ношение этих знаков, был расширен также и для служащих жандармерии. При урегулировании вопроса о ношении членами личного состава Венгерской Гонведской армии наград и наградных знаков были учреждены значки за ловкость (например, значок снайпера, значок кавалериста, значок артиллериста-наводчика и т. д.) Унаследованная от вооруженных сил Австро-Венгерской монархии и в эпоху Хорти претерпевшая целый ряд изменений система значков за ловкость во второй половине 1930 годов значительно расширилась. Поэтому Министром Обороны Венгрии было отдано распоряжение о сокращении числа наградных знаков. До детальной разработки новой системы значков за ловкость пришлось ждать до 1944 года.

Значки изготавливались из алюминия, что можно объяснить недостатком более благородного сырья в военное время. Захват власти нацистами (фашистами) 16 октября 1944 года, несомненно, наложил свой отпечаток на систему военных знаков Венгерской армии. В конце ноября 1944 года были приняты в систему вооружения Венгерской Гонведской армии „значки за достигнутые успехи.” Введение этих знаков было призвано, во-первых, повышать боевой дух личного состава, с другой стороны, это была попытка „адаптировать” в Венгрии систему немецких военных наград, выдаваемых при возможности за выдающиеся достижения. При присвоении наградных значков принимались во внимание также и более ранние заслуги, в том числе и более ранние награды, вплоть до 26 июня 1941 года. Изготавливавшиеся из алюминия значки изображали сцены боевых действий, подвигов, которые были совершены, чтобы заслужить награду.

Неофициальные (войсковые) значки того времени военнослужащие могли носить исключительно на гражданском платье. Многие члены личного состава Венгерской королевской гонведской армии, получившие немецкие, итальянские, болгарские и хорватские военные награды и наградные знаки, могли официально носить их в ту эпоху на своей военной форме.

Возрастной контингент от 12 до 23 лет участвовал в предварительной военной подготовке, которая именовалась как движение „левентэ”. Для членов этой организации была установлена система многочисленных знаков боевой подготовки. Некоторые из них допризывники позже носили и на своих военных формах.

Военные наградные значки помимо того, что они отражали принадлежность к определенному роду войск и дух их, использовались также и в качестве символов тех или иных видов войск. Одним из важнейших символов венгерских военных знаков данной эпохи была венгерская Святая Корона, она использовалась для обозначения принадлежности к венгерской нации. Зачастую вместе с короной фигурировал венгерский герб или его отдельные элементы. Точно так же характерным венгерским символом был турул (тотемическая птица-коршун), изображавшийся на многих значках и знаках. Весьма популярным был в кругу создателей значков и символов мотив крыла. Распростертые крылья, символизирующие скорость, взлет, были основным элементом при создании эмблем и значков для личного состава военно-воздушных сил, парашютистов и быстро движущихся механизированных войск. Характерным элементом целого ряда знаков того времени было изображение человеческого черепа (адамовой головы), что было особым отличительным знаком воинских частей, выполнявших наиболее ответственные и опасные задачи. Члены пограничных войск нашивали на свои пилотки (фуражки) охотничий рожок, солдаты горных войск – цветок эдельвейс. Дубовые листья, меч и стальная каска (шлем) фигурировали в составе самых различных знаков и символов.

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET

ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

Lovagvilág Magyarországon

Argumentum